

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАС ПРОКУРАТУРАСЫ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНЫҢ АКАДЕМИЯСЫ

Төрегелді Асылжан Асқарұлы

**Сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модель шеңберіндегі
айыптау актісі. Тарихи-құқықтық аспектілері**

7M04203 «Құқықтану» (ғылыми және педагогикалық бағыт) білім беру
бағдарламасы бойынша заң ғылымдарының магистрі дәрежесін алуға
диссертация

Ғылыми жетекші:

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім
беру институты Жалпы заң пәндері
кафедрасының аға оқытушысы

А.Б.Талкибаев

әділет кеңесшісі

Қосшы қаласы, 2023 жыл.

ТҮЙІНДЕМЕ

Бұл жұмыста автор Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модель шеңберінің жағдайы, дамуы мен осал тұстары, айыптау актісінің құрылымы, айыптау актісінің үш буынды модель шеңберімен байланысы және кемшіліктері туралы өзекті мәселелерді қозғайды.

РЕЗЮМЕ

В данной работе автор рассмотрел актуальные вопросы о состоянии развития и уязвимости трехзвенной модельной системы досудебного расследования в Республике Казахстан, а также структуру обвинительного акта, взаимосвязь обвинительного акта в трехзвенной модельной системе и его недостатки.

RESUME

In this paper, the author considered topical issues about the state of development and vulnerability of the three-tier model system of pre-trial investigation in the Republic of Kazakhstan, as well as the structure of the indictment, the relationship of the indictment in the three-tier model system and its shortcomings.

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....4

КІРІСПЕ.....5-12

1. СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДЕГІ ҮШ БУЫНДЫ МОДЕЛЬ ШЕҢБЕРІНДЕ ІС ЖҮРГІЗУ ПРАКТИКАСЫ. ТАРИХИ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІСІ

1.1 Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш
буынды модельдің қалыптасуы. 13-18

1.2 Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш
буынды модель жүйесінің дамуы және ағымдағы жай күйі 18-22

1.3 Сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модель жүйесінің шет
мемлекеттерде қолданылу практикасы.....22-58

2. БӨЛІМ. ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ҮШ БУЫНДЫ МОДЕЛЬ ШЕҢБЕРІНДЕГІ АЙЫПТАУ АКТІСІ

2.1 Қазақстан Республикасында Қылмыстық процестегі айыптау актісінің
түсінігі мен мағынасы.....59-64

2.2 Жалпы айыптау актісінің құрылымы, ерекше белгілері мен
мазмұны.....64-67

2.3 Айыптау актісін жасаудағы кемшіліктер, үш буынды модель
жүйесімен байланысы.....67-80

ҚОРЫТЫНДЫ.....81-90

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....86-98

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР:

ҚР- Қазақстан Республикасы

ҚР ҚК- Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі

ҚР ҚПК- Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік кодексі

ҚР ІІМ- Қазақстан Республикасы Ішкі Істер Министрлігі

ҚР ҰҚК- Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитеті

КСРО- Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы

РФ- Ресей Федерациясы

СДТТ- Сотқа дейінгі тергеп-тексеру

СДТТБТ- Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімі

Э-ҚІ- Электронды қылмыстық іс

АҚШ- Америка Құрама Штаттары

ЭЫДҰ - Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

ТМД- Тәуелсіз мемлекеттер достастығы

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазіргі әлемде заңның үстемдігі және азаматтар құқықтарының қорғалуы елдің одан әрі әлеуметтік-экономикалық дамуының іргетасы болып табылады. Әр адамның мүдделеріне қызмет ету-биліктің алдында тұрған басты міндеттердің бірі екені айтпасада түсінікті. Ұзақ уақыттан бері еліміздегі сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүйесінің ақсап тұрғаны белгілі.

«Қылмыстық істегі кішкентай қателік бір адамның тағдырын түбегейлі өзгертетіні айдан анық». Бұл – заңдылық және қоғамдағы әділдікті толық қамтамасыз етуді тапсырған Мемлекетіміздің басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауында аса мән берген мәселе. Жолдауда Президент адам құқығы мен бостандығын қорғауда жауапты – полиция, прокуратура мен сот өкілеттіліктерінің аражігін толық ажыратып беретін үш буынды модель құруды тапсырды. «Бізге азаматтардың құқығын заманауи тұрғыдан қорғауды қамтамасыз ететін және жоғары халықаралық талаптарға жауап беретін үлгі керек», деп негізгі бағытты айқындап берді. Президенттің тапсырмасынан соң елімізде қылмыстық процесстің үш буынды моделі енгізіле бастады. 2021 жылдан бастап ПМ мен прокуратура осы модель аясында айыптау ұстанымын азайтып, қылмыстық процеске заңсыз араласуды болдырмайтын қанатқақты жобаларын да іске қосты [1].

Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модель жүйесінің артықшылығы - артық бюрократиялық кідірістерді жою. Тергеушілердің уақытын үнемдеу, іспен бірге прокурорға барудың, кабинеттерді аралаудың, прокурордың шешімді қашан қабылдайтынын күтудің қажеті жоқ. Заңнамалық нормалармен негізгі шешімдерді прокурормен келісу мерзімдері нақты белгіленген. Мысалы, егер бұрын прокурор істі тоқтатудың

заңдылығын бір ай мерзімде тексерсе, бүгінде бұл 10 күн. Мерзімді ұзу 30 күннің орнына, енді 3 күнде тексеріледі. Мұндай электрондық келісу тергеу органдарының басшылығына және қадағалаушы прокурорға істерді тергеу барысын онлайн режимінде бақылауға мүмкіндік береді. Заңдылықты қадағалайтын прокурор бұл процеске шешім қабылданғаннан кейін емес, басынан бастап оны тергеуге қатысады, азаматтарды қылмыстық қудалау шеңберіне заңсыз тартудың жолын кеседі. Электрондық келісу манипуляцияларды азайтады, өйткені қабылданған негізгі шешімдерді түзету мүмкін емес, бұл да бұрмалану мүмкіндігін жоққа шығарады. Енгізілген қылмыстық процестің үш буынды моделі сөзсіз заңның үстемдігін, әділдігін және халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Келесі кезеңде тергеу барысында негізгі шешімдерді сотқа дейінгі тергеу органдарының тергеушілері емес, прокурорлар қабылдайтынын атап өткен жөн. Прокурор тергеудің әр кезеңінде нәтижелерді тәуелсіз бағалау бойынша, яғни жинақталған дәлелдемелерді бағалай отырып, адамды күдікті деп таниды, ал тергеу нәтижелері бойынша айыптау актісін құрады және сотта айыптауды қолдайды [2].

Осы тапсырманы орындау аясында белгілі бір кешенді жұмыс жүргізілді, оның ішінде қылмыстық және т.б., заңнамаларға толықтырулар енгізілді. Мысалға, 19 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық процесте азаматтардың құқықтарын қорғауды нығайту және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының заңы қабылданды. Қылмыстық процестің үш буынды моделін енгізу жағдайында қылмыстық сот ісін жүргізу рәсімдерін жетілдіру болып табылатын заңнамалық қабылдау үшін өзге де ұсыныстарды тұжырымдау үшін негіздер бар.

Мәселе мынада, отандық қылмыстық процесс үшін, «полиция – прокурор – сот» схемасы, қылмыстық іс жүргізудің жаңа моделіне мүлдем сай емес.

Жоғарыда айтылғандармен байланысты қылмыстық процестің үш буынды моделінің әдіснамалық негіздерін қарастыру қажет. Адамның негізгі құқықтарын сақтаудағы халықаралық актілердің маңызы және олардың ұлттық құқық жүйелеріне әсері туралы отандық ғылымда да, жақын және алыс шетелде де көптеген зерттеулер жүргізілді. Қылмыстық процестің мәселелерін шешуге бағытталған халықаралық актілерден тұратын негізгі идея адамның өміріне, бостандығына, жеке басына қол сұғылмаушылығын қамтамасыз ету болып табылады. Осы тұрғыда халықаралық принциптер жаһандық сипатқа ие болады және ұлттық құқық жүйелерінің міндетті элементтеріне айналады [3].

Қылмыстық процестің өкілеттіктерін нақты бөле отырып, тепе-теңдік жүйесін нығайтуға, әрбір кезеңде тиімді сүзгілер жасауға бағытталған үш буынды модельдің ең маңызды тұсы – прокуратурада. Себебі 2021 жылдан бері қылмыстық істер бойынша прокурорға заң бойынша қосымша жаңа міндеттер жүктелді. Ол – адам құқығы мен бостандығына қатысты негізгі процессуалдық шешімдерді келісу міндеті. Ал мұндағы басты міндет – азаматтардың қылмыстық жауапкершілікке негізсіз тартылуын болдырмау.

«Сот» үш буынға қатысты зерттелетін ережені келесі мағынада түсіну керек: сот құқықтық тәуелсіздікке ие; егер ақтау үкімін шығаруға негіз болса, істі ішінара немесе толық көлемде тоқтату; шешім шығарған кезде заңдылықты басшылыққа алу. Заңмен белгіленбеген дереккөзден алынған кез-келген айғақты, дәлелдеу процесінде пайдалануға болмайды; кез келген күмәндар күдіктінің, айыпталушының, сотталушының пайдасына түсіндірілуге тиіс [4].

Сонымен, сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдары: қылмысты анықтау, алдын алу, қатысы бар адамдарды ұстау, дәлелдемелерді жинау және бекітуді жүзеге асырады. Прокуратура: жиналған дәлелдемелерге тәуелсіз баға беру, негізгі іс жүргізу шешімдерін қабылдау, айып тағу және сотта қолдауды жүзеге асырса. Ал Сот болса жаза тағайындауды жүзеге асырады. Мұндай шектеу құқық қорғау кедергілерін тудырып, тергеу органдарының негізсіз заңсыз

шешімдерінен қорғайды [5].

Осылайша, «полиция – прокурор – сот» схемасының субъектілері қылмыстық процестің шегінде өз тәуелсіздігін жоғалтпай, бір-бірімен өзара тығыз байланыста болады. Прокуратура құқық қорғау органы болып табылады, сонымен бірге ол өз функцияларын мемлекет атынан орындайды. Прокуратура сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдарымен де, сотпен де тығыз байланысып, өзара іс-қимыл жасайды [6].

Тексеру жүйесіне Заңның мынадай нұсқамалары кіреді: тергеушінің прокурормен іс бойынша бірқатар процестік шешімдер мен іс-әрекеттерді келісуі; қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу уақытында заңдылықтың сақталуын қадағалау және жатады. Сонымен қатар, прокурордың мынадай өкілеттіктері бар: іс бойынша дербес өз шешімін қабылдайды, қылмыстық істі ішінара немесе толықтай тоқтатуға құқығы бар, сонымен қатар орындалуға міндетті нұсқаулар береді, қылмыстық істі бір тергеушіден басқа тергеушіге тапсырады, сондай-ақ тергеушіні қылмыстық іс жүргізуден шеттетеді және т.б. [7].

Келісуге және бекітуге: адамды күдікті деп тану, іс-әрекетті саралау, тергеп-тексеру мерзімін ұзу, істі тоқтату, қылмыстық теріс қылық туралы хаттама және бұйрықтық іс жүргізу жатады. Тергеу және анықтау органдары сотпен және прокурормен өзара іс-қимылда болады. Тексерулер жүргізу мүмкіндігі тергеушінің қылмыстық іс бойынша барлық қажетті іс жүргізу шешімдерін өз бетінше қабылдау, оларды прокурормен келісу жағдайларын қоспағанда, кез-келген уақытта өз қаулысы арқылы қылмыстық істі өзінің іс жүргізуіне қабылдау, процессуалдық келісім жасау үшін негіздердің бар екендігі туралы прокурорға хабарлау, оған негіздер болған кезде бұйрық өндірісін қолдану құқығынан көрінеді. Аталған бұл модель Германияда, Грузияда, Эстонияда және басқа да бірқатар елдерде кеңінен қолданылады және өзін оң жағынан көрсетті [8].

Үш буынды модель жүйесінде сот екі функцияны атқарады. Тергеу барысында адамның құқығы мен бостандығының сақталуын қадағалайды. Сот талқылауы барысында үкім шығарады, азаматтың кінәлі немесе кінәсіздігіне көз жеткізеді. Көріп отырғанымыздай үш бұл модель кезінде тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесі жұмыс жасайды. Әрбір кезеңде тиімді сүзгілер бар. Әділдікті орнатуда орын алатын қателіктер барынша азайтылады. Азаматтардың құқықтарын бұзу тоқтатылып, себепсіз қылмыстық қылмыстық жауапкершілікке тартуға жол берілмейді. Президенттің аталған мәселеге ден қойуы тегіннен-тегін емес. Өйткені, қазіргі қылмыстық процесс саласы Кеңес өкіметінің құқықтық жүйесінен қалып кеткен айыптау сарынынан толық арыла қоймағаны белгілі. Соның кесірінен қарапайым халықтың арасында полицияға істі болып түскен адам бостандыққа шығуы қиын деген қате пайым қалыптасқан. Жылдар бойы қалыптасып қалған теріс түсінікті бірнеше күнде өзгерту өте қиын. Тәуелсіз ел атанғанына 30 жылдан асқан Қазақстанның құқықтық жүйесін жаңа арнаға түсірмей, аталған сыннан, сенімге ие болу өте қиын. Оның бір шешімі ретінде, азаматтардың құқықтарын қорғаудың үш буынды моделі болып қала бермек [9].

Азаматтардың құқықтарын қорғауды күшейту мақсатында қылмыстық процесте тиісті заңнамалық түзетулер енгізілді. Қылмыстық процестің жаңа үш буынды моделі қылмыстық процестің барлық сатыларында құқықтарды тиімді қорғауды қамтамасыз етеді. Үш буынды модель құқық қорғау органдарына сенім деңгейін арттыруға септігін тигізеді. Сондай-ақ, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтады.

Осылайша, қадағалаудан іс жүргізу шешімдерін қабылдауға кезең-кезеңмен көшу азаматтардың, күдіктінің де, жәбірленушінің де конституциялық құқықтарын қорғауға, қылмыстық процестің шеңберіне негізсіз тарту фактілерін болдырмауға және тұтастай алғанда тергеудің объективтілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты – диссертациялық зерттеудің мақсаты ретінде үш буынды модель шеңберінде лауазымды тұлғалардың өкілеттіктерінің айырмашылығын ескере отырып, қылмыстық қудалау органының айыптау актісінің мазмұны, жасалуы, келісілуі және бекітілуі бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің міндеті - субъектілердің өкілеттіктеріне және айыптау актілерін (айыптау қорытындысын) қабылдау тетіктеріне тарихи-құқықтық талдау жүргізу.

Зерттеу объектісі – құқықтық нормаларға талдау жүргізу және айыптау актісінің құрылымы мен мазмұны бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Күтілетін түзетулер мән мәтініндегі құқық қорғау қызметі қызметіндегі қоғамдық қатынастар зерттеу объектісі болып табылады.

Зерттеу пәні – үш буынды модель шеңберінде айыптау актісін жасау, қабылдау және бекіту бойынша лауазымды тұлғалардың өкілеттіктерінің аражігін ажырату жағдайы мен перспективасына талдау жүргізу.

Зерттеудің нормативтік базасы – жобамен жұмыс істеу барысында ҚР Конституциясын, ҚР Қылмыстық-процестік кодексін, "Прокуратура туралы" ҚР Заңын, құқықтық саясат тұжырымдамаларын, ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауларын, ҚР Бас Прокурорының нұсқаулары мен бұйрықтарын талдау талап етіледі.

Зерттеудің теоретикалық базасы – зерттеудің ғылыми жаңалығы қылмыстық істерді тергеудің үш буынды моделінің енгізілуіне қарамастан, қылмыстық істі сотқа жіберген уақытта прокурордың шешімін ресімдеудің нормативтік тетіктері жоқ.

Жоғарыда аталғандар құқық қорғау органдары қызметкерлерінің тарапынан асыра пайдалану, өкілеттіктерін асыра пайдалану салдарынан айыпталушының конституциялық құқықтарының бұзылуына әкеп соғуы мүмкін.

Зерттеудің әдіснамалық базасы – зерттеу объективті шындықты білудің жалпы ғылыми әдісіне негізделген. Бұдан басқа, танудың арнайы әдістері: тарихи, логикалық, салыстырмалы-құқықтық, жүйелік-құрылымдық және зерттеудің басқа да жеке-ғылыми әдістері қолданылатын болады.

Зерттеу кезеңдері, күтілетін нәтижелер және оларды енгізудің болжанатын бағыттары мен апробациялар – зерттеу тақырыбына қатысты нормативтік құқықтық актілер мен арнайы әдебиеттерді зерделеу, библиография жасау; зерттеу тақырыбы бойынша теориялық және эмпирикалық материалдарды жинау және өңдеу; зерттеу саласындағы заңнаманы жетілдіруге бағытталған негізделген ғылыми-практикалық ұсынымдар әзірлеу; зерттелетін мәселе бойынша заңнаманы және заңды қолдану практикасын жетілдіруге бағытталған ұсынымдарды апробациялау.

Зерттеудің негізгі нәтижелерін ғылыми конференцияларда апробациялау, сондай-ақ оқу процесіне енгізу көзделіп отыр. Сонымен қатар, ғылыми зерттеулердің тұжырымдары практикалық қызметте және оқу процесінде қолдануға болады.

Зерттеу кезеңдері статистикалық мәліметтерді жинау мен талдауды, қадағалау актілерін, заңнаманы және нормативтік-құқықтық базаны, ғылыми және практикалық әдебиетті талдауды қамтиды. Сонымен қатар ҚР Бас прокуратурасының қадағалау қызметін ұйымдастыру бойынша ұсыныстар енгізу (белгіленген тәртіпке сәйкес), мақалаларды талқылау, жариялау болжанып отыр.

1. ҮШ БУЫНДЫ МОДЕЛЬ ШЕҢБЕРІНДЕ НЕГІЗГІ ІС ЖҮРГІЗУ ПРАКТИКАСЫ

1.1 Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модельдің жүйесі және қалыптасуы.

Қазақстан Республикасында сотқа дейінгі тергеп-тексеру анықтау, алдын ала тергеу және хаттамалық нысанда жүзеге асырылады.

Анықтау нысанындағы сотқа дейінгі тергеп-тексеруді ҚР ҚПК 191-бабының екінші – он екінші, жиырма бесінші және жиырма алтыншы бөліктерінде аталған қылмыстар бойынша, яғни қылмыстық қудалау органы жүргізеді деп көрсетілген.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру - бұл ең алдымен қылмыстық іс жүргізу институты, яғни тергеуші арқылы жүзеге асырылатын қылмыстық сот өндірісі туралы заңдылық нормаларының жиынтығы. Алдын ала тергеу - бұл сондай-ақ ұлттық қауіпсіздік органдары, ішкі істер органдары және қаржы полициясы органдары тергеу басқармасының қызметкерлері жүргізетін қылмысты тергеу болып табылады. Оны тергеу бөлімінің бастығы да жүргізуі мүмкін.

Қылмыстық теріс қылық туралы істер бойынша анықтау органының бастығы ҚР ҚПК 526-бабында белгіленген мерзімдерде іс бойынша дәлелденуге жататын мән-жайлардың толық және объективті анықталуын қамтамасыз ету мүмкін болмаған жағдайда, 24 сағаттың ішінде прокурорды хабардар етіп, осы баптың үшінші және бесінші бөліктерінде көзделген тәртіппен анықтауды немесе алдын ала тергеуді тағайындауға міндетті.

Анықтау органының бастығы ҚР ҚПК 192-бабының екінші бөлігінде белгіленген мерзімде істің мән-жайының жеткілікті және толық зерттелуін қамтамасыз ету мүмкін болмаған кезде алдын ала тергеу жүргізуді

тағайындауға құқылы екендігін айқындап кеткен дұрыс.

Қылмыстық қудалау органдары ҚР ҚПК 191-бабының он алтыншы және жиырма төртінші бөліктерінде көзделген қылмыстық теріс қылықтар бойынша және сотқа дейінгі жеделдетілген тергеп-тексеру істері мен анықтау істері бойынша хаттамалық нысанда сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізеді [10].

Қоғамның дамуына орай, сотқа дейінгі тергеп-тексеру уақыттың талабына сәйкес біршама өзгеріске ұшырады. Қазақстан Республикасында 2016 жылға дейін қылмыстық іс қағаз күйде жүргізілді, алайда прокуратура органдары қылмыстық процесті электронды форматқа көшіру, оны ашық және барлығына ыңғайлы ету үшін маңызды мақсат қойды. Бұл іс жүргізу құжаттарымен қашықтықтан танысуға, тергеу уақытын едәуір қысқартуға, адами факторды барынша азайтуға, демек, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға мүмкіндік беруі тиіс еді. Алайда қабылданған өзгеріс, тағы бір реформаны талап етті, ол үш буынды жүйе деп айтсақ қателеспейміз.

2017 жылы Бас прокуратурадағы Құқықтық статистика арнайы есепке алу комитеті «Е-қылмыстық іс» жобасын әзірледі. ҚР экс Бас прокуроры Жаким Қажманұлы Асанов қылмыстық процесті цифрландыру халық үшін бірқатар сезімтал мәселелерді шешуге, сондай-ақ дәлелдемелер жинау және іс жүргізу құжаттарын жасау рәсімін жеңілдетуге, іс материалдарын бұрмалау тәуекелдерін, сондай-ақ тергеу және сот органдарына материалдық шығындар мен жүктемені азайтуға мүмкіндік беретінін атап өтті. [11].

Тергеуді электронды форматқа көшіру үшін белгілі бір әзірлемелер болды. 2011-2012 жылдары қылмыстар туралы барлық арыздар мен хабарламаларды электрондық тіркеу енгізілді (қабылдау, тіркеу, есепке алу, оның ішінде электрондық форматта және қылмыстар, оқиғалар туралы арыздарды, хабарламаларды, шағымдарды және өзге ақпараттарды қарау туралы Нұсқаулық ҚР Бас прокуроры 2011 жылдағы 6 сәуірдегі № 26, 12 қыркүйектегі бұйрықтары 2011 жылғы № 83; Қылмыстар, оқиғалар, қылмыстық

істер, оларды тергеп - тексеру нәтижелері және оларды прокурорлық қадағалау жайлы өтініштер, хабарламалар, шағымдардың және өзге де ақпараттың карточкалық есебін жүргізу жөніндегі Нұсқаулық ҚР Бас Прокурорының 2014 жыл 7 тамыздағы №80 бұйрығы).

2015 жылдан бастап «сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімі» ақпараттық жүйесі ҚР ҚПК 180-бабының 1-бөлігінде санамаланған сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталу себебі, олар бойынша қабылданған процессуалыдық шешімдер, жүргізілген тергеу әрекеттері, қылмыстық іс қозғалысы, қылмыстық процеске өтініш берушілер және қатысушылар туралы мәліметтер енгізілетін, сонымен қатар сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысында Э-форматта қылмыстық сот ісін жүргізуді жүзеге асыратын автоматтандырылған деректер базасы іске қосылды. [12]

2017 жылдың тамыз айында еліміздің Бас прокуратурасы «Э-қылмыстық іс» пилоттық жобасын 2 өңірде: Астана қаласында және Қарағанды облысында мемлекеттік кірістер комитетінің желісі бойынша жоспарлы түрде іске қосылды. Қыркүйектің бірінші онкүндігінде бұл жобаға Шығыс Қазақстан және Атырау, екінші онкүндікте Батыс және Оңтүстік Қазақстан облыстары қосылды.

2017 жылғы 21 желтоқсанда ҚР Заңымен ҚР ҚПК-де 42-1-бап енгізілді. «Қылмыстық сот ісін жүргізу форматы», оған сәйкес республикада қылмыстық сот ісін жүргізу қағаз немесе электронды форматта жүргізіледі. Қылмыстық процесті жүргізетін адам өз қалауы бойынша қылмыстық сот ісін электрондық форматта жүргізе алады. Қылмыстық сот ісін электрондық форматта одан әрі жүргізу мүмкін емес кезде, қылмыстық процесті жүргізуші тұлға қағаз түріне, форматына ауысады. Осылай, тергеудің электрондық форматы қылмыстық іс жүргізу заңнамасында ресми түрде бекітілген еді.

2018 жылғы 3 қаңтарды Бас Прокурордың №2 бұйрығымен электрондық форматты қылмыстық сот ісін жүргізу жайлы нұсқаулық бекітіліп, , онда

электрондық қылмыстық іс Э-қылмыстық іс модулі арқылы электрондық түрде бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылық бойынша қылмыстық қудалау органы жүргізетін оқшауланған іс ретінде белгіленді. «Э-қылмыстық іс» модулі - электрондық қылмыстық істі дайындауды, жүргізуді, жөнелтуді, алуды және сақтауды ұйымдастыруға арналған ЕҚДБ АЖ функциона. [13].

Сонымен қатар, осы жылы бірлескен бұйрыққа (ҚР Бас Прокуратурасы, ҚР ҰҚК, ҚР ПМ, Қорғаныс министрлігі, ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі, Қаржы министрлігі, ҚР Мемлекеттік күзет қызметі) қол қойылды және қылмыстық процесті кезең-кезеңімен цифрландыру жоспары бекітілді, оның ішінде азаматтардың өтініштерін қарау процесінде бар (1-қосымша). Жобаны енгізу бойынша бағдарлама әкімшісіне есепке алу және статистика құқықтық Комитет тағайындалды.

Тергеу органдары бұл жүйенің артықшылықтарын бірден айқындап, пайдалана алмады. Жобаны іске асыру барысында тергеудің Е-форматын енгізу жөніндегі жұмыстың 3-бағыты бойынша төмендегідей қиындықтар туындады.

1. Қылмыстық қудалау органдарын техникалық қамтамасыз ету және байланыс арналарының өткізу қабілеті.

2. Платформаның кемшіліктері.

3. Тергеу бөлімшелерінің қызметкерлерін оның сапасына әсер ететін электрондық форматтағы істерді тергеуге дайындау.

Қылмыстық процесті цифрландыру жобасы басталған сәттен бастап органдардың техникалық қамтамасыз етілуін тексеру және оқыту өңірлік ҚСЖАЕКБ-мен бірлесіп жүргізілді.

Жаңа жабдық заманауи бағдарламалар мен компоненттердің жоғары талаптарына жауап беруі керек еді, өйткені бүкіл процесс екі экранға бір уақытта таратумен, бірнеше бағдарламаларда (браузер, Adobe Reader, NCA Layer және т. б.) бір уақытта жұмыс істеген кезде процессорлардың ақпаратты

жылдам өңдеуімен, сондай-ақ үлкен көлемдегі деректерді сақтаумен қатар жүруі керек еді. тергеу тек теру бағдарламасын қажет етті (Microsoft Word).

Ішкі істер министрлігінің аймақтық бөлімшелері техникалық жабдықтауды қажет етті. Қызметкердің бір автоматтандырылған жұмыс орны, ол кем дегенде жеке компьютердің стандартты жиынтығынан басқа қосымша мониторды, стилус-графикалық планшетті, аудио-бейне жазу құралын, басып шығаруға, сканерлеуге және көшіруге арналған бағдарламалық қамтамасыз етуді және монофункционалды құрылғыны, сондай-ақ басқа техниканы (биометриялық сканер, шифратор және т. б.) қамтыды.), айтарлықтай қаржыландыруды қажет етті. Электрондық істерді тергеуге арналған сатып алынған жабдықты мақсатсыз пайдаланған немесе тергеуші жеке элементтерді берген фактілер болды, бірақ олар оларды қолданыста пайдаланбады (принтер, стилус және т.б.).

Байланыс арналарының өткізу қабілеттілігі проблемасын тиісті интернет байланысы жоқ шалғай аудандар ғана сезген жоқ. Мысалы, қалалық полиция бөлімдерінің ғимараттарында қосылу нүктесінен тергеушілер мен анықтаушылардың кабинеттеріне дейінгі аралықта басқа қызметтердің көптеген кабинеттері орналасқан, олар да осы интернет байланысы арқылы жұмыс істейді. Бұл тиісінше төмендеген өткізу қабілеттілігіне тікелей әсер етті. Демек, платформада бір іс жүргізу құжатын тіркеу үшін 3-5 минутқа дейін уақыт қажет болды ("Сақтау" батырмасын басқаннан кейін), Е форматында тергеу әрекеттерін жүргізу туралы айтпағанда.

Белгілі бір қиындықтарды платформаның өзі жасады, онда тергеу әрекеттері тіркеліп, іс жүргізу құжаттары жасалды.

Пысықтау үшін құжат шаблондарының анықтамалығы қажет болды. Жобаның басында олардың мазмұны нақты сотқа дейінгі тергеу талаптарына толығымен сәйкес келмеді. Платформамен жұмысты дамыту, одан әрі жақсарту бойынша ұсыныстар келді. Бұл процеске қатысушылардың қылмыстық істі

тоқтатуға келісім беру туралы қарсы өтініштерін, айыптау актісін тапсыру туралы қолхаттарды іске салуға, бір мезгілде екінші қойынды ашуға, құжатты толтыру кезіндегі жолдар арасындағы қашықтыққа және т. б. қатысты болды.

Электрондық форматта қылмыстық сот ісін енгізу кезінде мыналар көзделді:

* қылмыстық процесс тез, жедел және ашық болады, ал қылмыстық істің өзі ыңғайлы ,актам, мобильді және оңай басқарылады;

* қылмыстық процеске қатысушылар іс жүргізу мәртебесін алған сәттен бастап ЕҚДБ АЖ "Жария сектор" функционалы арқылы қылмыстық іске қатысты материалдарды алуға, осы сектор арқылы өтініш (шағымдар) беруге және ол өтінішке электрондық форматта жауап алуға болады;

* Қадағалаушы прокурор электрондық қылмыстық істердің материалдарына тікелей қол жеткізіп, кез-келген уақытта қадағалаушы прокурор немесе қылмыстық процесті жүргізетін органның басшысы істің қай сатысында тұрғанын және тергеуші қандай жұмыс жүргізгенін бақылап қана қоймай, бұзушылықтарға жауап бере алады, нұсқау бере алады немесе оның шешімін алып тастай алады;

* материалдарды бұрмалау және жоғалту, қылмыстық іске тіркелген дәлелдемелерді ауыстыру мүмкіндігі алынып тасталады; тергеушінің жұмысы едәуір жеңілдейді, ол күнделікті жұмыстан босатылады, сотқа дейінгі тергеудің жеделдігі мен сапасы артады (істі жіберуге уақыт үнемделеді; қағаз форматында түрлі анықтамалар мен мәліметтер алуға уақыт жұмсаудың қажеті жоқ. Деректер базасын біріктірудің арқасында соттылығы, әртүрлі есептерде болуы, жылжымайтын мүліктің, көліктің болуы және т.б. тексеріледі).

1.2 Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модель жүйесінің дамуы және ағымдағы жай күйі.

Бас прокуратура тарапынан қылмыстық істерді іріктеп зерделеу барысында сапасыз және негізсіз тергеу, қылмыстық істерді заңсыз тоқтату, үзу, прокурорлардың жазбаша нұсқау беруі және қылмыстық қудалау органының қабыл еткен шешімдерінің күшін жою фактілері анықталды. [14]

Жалпы, талданған кезеңде цифрлық тергеуде айтарлықтай серпін байқалды. Мәселен, электрондық қылмыстық істердің үлес салмағы 2018 жылмен салыстырғанда (5,2%) айтарлықтай өсті және 2020 жылы барлық істердің жартысына жуығын (45,2%) құрады. Осындай оң үрдіс ағымдағы жылы да байқалады, онда мұндай көрсеткіштер 2 айдың қорытындысы бойынша 68,6% - құрайды, бұл өткен жылдың ұқсас кезеңінің көрсеткіштерінен екі есе артық (2-қосымша).

Айта кетейік, 30.12.2019 жылы ҚР Президенті Әкімшілігінің басшысы Бас прокуратураның 2020 жылға арналған меморандумын бекітті.

Бюджет кодексінің 62-бабына сәйкес меморандум Қазақстан Республикасының 10 жылға арналған Стратегиялық даму жоспарын іске асыру үшін әзірленеді және оған қол жеткізуді (орындауды) Бас Прокурор жоспарлы кезеңде қамтамасыз етуге міндеттенетін түйінді нысаналы индикаторларды қамтиды [15].

Осындай индикаторлардың бірі қылмыстық процесті цифрландыру болды, оның нысаналы мәні 25% - да айқындалды. Оның орындалуы шамамен 2 есе жоғары, бұл құқық қорғау органдарының сотқа дейінгі тергеудің осындай форматының артықшылықтарын еріксіз, табиғи түрде сезініп, қолдана бастағанын көрсетеді. Өз кезегінде, ағымдағы жылдың цифрлары электрондық тергеу үстемдігі бойынша жалғасып жатқан үрдісті көрсетеді.

Осылайша, цифрландыру-белгілі бір салада заманауи автоматтандырылған технологияларды пайдалану ретінде қылмыстар туралы барлық өтініштер мен хабарламаларды электрондық тіркеуден бастап, сонымен қатар сотқа дейінгі тергеп-тексерудің тізілімін қалыптастырудан және енгізуден

бастап, толығымен электрондық қылмыстық іске дейін құқық қорғау жүйесінде жаңғыртудың 10 жылдан астам кезеңдік рәсімінен өтті. Техникалық, қаржылық және адами ресурстардағы кейбір кемшіліктер мен практикалық мәселелерге қарамастан, олардың барлығы біртіндеп шешілді. Атқарылған жұмыстың арқасында нысаналы индикаторларға қол жеткізіп қана қоймай, "цифрлық" тергеудің артықшылықтарын қабылдаған тергеу органдарының бастамашылығын күшейте түсті [16].

Араға көп уақыт салмай, уақыттың талабы тағы да өзгеріп, сотқа дейінгі тергеп тексеру әрі қарай дами түсті. Сонымен, 2020 жылғы 19 желтоқсанда мемлекетіміздің қылмыстық іс жүргізу кодексіне прокуратураның сотқа дейінгі тергеудегі қызметі бір уақытта күшін арттыра отырып, сот ісін жүргізудің үш буынды жүйесінің тұжырымдамасын жобаға асыруға бағытталған қылмыстық процесте азаматтардың құқықтарын қорғауды күшейту тақырыбы бойынша бәршама өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Жалпы, Қазақстан Республикасында сотқа дейінгі тергеп-тексерудің үш буынды моделі билікті асыра пайдаланудың алдын алу және күдіктілердің құқықтарын қорғау үшін қадағалау мен бақылаудың тиісті тетіктерін пайдалана отырып, тергеп-тексерудің әділ және бейтарап түрде жүргізілуін қамтамасыз ету үшін әзірленді [17].

Қылмыстық сот ісін жүргізу форматын, тергеу мерзімдерін, қатысушылардың мәртебесін, қылмыстық істің инстанциялар бойынша қозғалысын, сотқа дейінгі тергеп-тексеру нысандары мен оның шекараларын, сотқа дейінгі және сот сатыларындағы қысқартылған рәсімдерді регламенттейтін сотқа дейінгі тергеп-тексерудің негізгі институттары жаңғыртудан өтті. Аталған новеллаларды талдау қылмыстық сот ісін жүргізудің неміс моделіне бағытталған сотқа дейінгі тергеу процесін ұйымдастыруға және жүргізудегі жаңа тұжырымдамалық көзқарас туралы қорытындыға келуге мүмкіндік береді.

Бұл, ең алдымен, бір орган - прокуратура шеңберінде барлық билік өкілеттіктерін шоғырландыруға негізделген сотқа дейінгі іс жүргізудің барлық тетігінің рәсімдерін біріздендіруге қатысты, оның келісімінсіз конституциялық құқықтарды і шектейтін кез келген тергеу әрекеті, сондай-ақ қылмыстық іс бойынша түйінді іс жүргізу шешімдері заң күші жоқ деп бағаланатын және жол берілмейтін санатқа жатқызылатын болады.

Осылайша, прокуратура заңдылықты жоғары қадағалауды жүзеге асырып қана қоймай, сонымен бірге мемлекет атынан айыптауды тұжырымдайтын және қолдайтын орган ретінде қылмыстық істер бойынша негізгі шешімдер қабылдауға және оларға процедуралық бағынысты тергеу органдарына орындауға міндетті нұсқаулар беруге айрықша құқық берілген жалғыз билік субъектісі-сотқа дейінгі тергеудің басшысы болады (оларға мыналар жатады: анықтау бөлімінің бастығы, тергеу бөлімінің бастығы, тергеуші, анықтаушы).

Құқықтық қатынастардың қалыптасқан жаңа жүйесі жүргізіліп жатқан тергеп-тексерудің барысы мен нәтижелері үшін жауапкершілікті тергеушіге, анықтаушыға (прокурордың нұсқаулары мен шешімдерін тікелей орындаушыларға) артып, прокурорға – сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басшысына қайта бөледі. Олардың бақылауындағы қылмыстық істер бойынша өздерінің тергеу және іс жүргізу әрекеттерінің уақытылы және сапалы жүргізілуіне, прокурордың міндетті келісімін немесе тергеу судьясының санкциясын талап ететін іс жүргізу қаулыларының жобаларын дайындауға ғана жауапты болады.

Аталған шаралар жалпыға бірдей танылған халықаралық стандарттар мен қылмыстық сот төрелігін жүзеге асыру қағидаттарына жауап беретін мемлекетіміздің жүргізіліп жатқан қылмыстық-құқықтық саясатына толық сәйкес келетініне ешкім күмәндануға құқылы емес.

Бірақ заңнамалық новеллаларды неғұрлым егжей-тегжейлі қарау кезінде құқық қолданушының алдында қабылданған заңды әзірлеушілер тарапынан да,

прокуратура органдарының өкілдері тарапынан да түсіндіруді талап ететін проблемалар туындайды [18].

Қазақстан Республикасында сотқа дейінгі тергеп-тексеру үш буынды модельге сәйкес ұйымдастырылған, ол тергеп-тексеруді жүргізуге жауапты органдардың үш деңгейінен тұрады.

Бірінші деңгейді алғашқы тергеу жүргізу үшін прокурор тағайындайтын тергеуші ұсынады. Тергеушіге куәгерлерден жауап алу, дәлелдемелер жинау және тінту жүргізу сияқты тергеу әрекеттерін жүргізуге өкілеттік берілген.

Екінші деңгейді тергеу барысын қадағалайтын және тергеу бағытына қатысты шешім қабылдай алатын прокурор ұсынады. Прокурордың тергеуші қабылдаған шешімдерді бекітуге немесе қабылдамауға, сондай-ақ қосымша тергеу әрекеттерін сұрауға құқығы бар.

Үшінші деңгейді тергеу барысын қадағалауды және бақылауды қамтамасыз ететін сот ұсынады. Сот прокурорға және тергеушіге қаулы шығара алады, сондай-ақ жүргізілген тергеу әрекеттерінің заңдылығына қатысты шешімдер қабылдай алады.

Алайда, сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі үш буынды модельді әрі қарай дамыту аса қажет. Себебі қандай да бір тәжірибенің бірден дамып кетуі ол мүмкін емес. Қазірдің өзінде тергеуші лауазымында қызмет атқаратын құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің айтуынша, артық жүріс-тұрыс азайғанымен, сонымен қатар қылмыстық істің кейбір құжаттар кез келген жерде қолжетімді болғанымен, басқа қосымша жұмыстардың қосылғандығы алға тартып отыр [19].

1.3 Қазақстан Республикасындағы сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі тексерудегі үш буынды модель жүйесінің шет мемлекеттерде қолданылу практикасы

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру бірәз уақыттан бері шет мемлекеттерде қабылданған. Қабылданған шешім арқылы, көптеген дамыған алпауыт мемлекеттерде сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүйесі дамып, қызметкерлерге де карапайым халыққа да оңтайлы болып табылады.

Үш буынды жүйені ұйымдастырушы орган болып Қазақстан Республикасы сияқты, басқа мемлекеттерде де Прокуратура органдары болып табылады.

Эстонияда - "Прокуратура туралы" Заңның 1 - бабына, ҚР ҚПК - нің 30-бабына сәйкес прокуратура органдары: - қылмыстардың анықталуын және жолын кесуді қадағалауды (ОРД); - сотқа дейінгі іс жүргізуге басшылық жасауды; - жоғары тұрған прокурордың төмен тұрған адамды қадағалауды жүзеге асырады. Полициямен баламалы өкілеттіктер: - қылмыстар туралы арыздарды тіркейді (100-бап); - тергеу әрекеттерін жүргізеді, оның ішінде құжаттарды алу, тексеру, жауап алу, сараптама тағайындау, тыңдау және т. б. (144, 33, 37 - баптар); Эстонияда ҚР ҚПК-ге сәйкес тек прокурорлар: - сотқа жүгінеді тергеу әрекеттері мен бұлтартпау шараларына Санкциялар (ст. 217, 131, 128, 89, 91, 126); - тергеуді уақытша тоқтатады (тоқтатады), қылмыстық істерді тоқтатады, бөледі және байланыстырады (200, 203-1-баптар); - істі сотқа жіберетін айыптау актісін жасайды (154-бап) [20].

Жедел-іздістіру қызметі саласында Германия ҚР ҚПК-не сәйкес полиция прокуратураның тапсырмасы бойынша сот санкциялайтын құпия тергеу әрекеттерін жүргізеді (100, 100с, 162-б.) [39]. Грузияда "Прокуратура туралы" және "ЖІҚ туралы" Заңның 3 - бабына сәйкес прокуратура:-жедел - іздістіру қызметін қадағалауды жүзеге асырады.

Эстонияда ҚР ҚПК-ге сәйкес прокуратура ЖІЖ жүргізуге санкция береді және ЖІҚ-ін қадағалайды (126-4, 126-15-баптар). Жалпы, талданған сотқа дейінгі тергеп-тексерудің 20 негізгі функциясының ішінде аталған елдерде барлығын Прокурор, оның ішінде соттың санкциясымен жүзеге асырады.

Германияда жыл сайын 82 миллион халқы бар қылмыстар туралы 5,5 миллион өтініш пен хабарлама тіркеледі. 740 мың адам сотталады: 80% - айыппұлға, 20% - бас бостандығынан айыруға, ақталғандардың үлесі 2-3% құрайды. Полиция, прокуратура және сот арасындағы өкілеттіктер мен жауапкершілік аймақтарын нақты ажырата отырып, Германия қылмыстық сот төрелігі бойынша құқық үстемдігі индексінің рейтингінде 7-ші орында [21].

Германия прокурорларының штаттық саны 5279 қызметкерді құрайды, онда әрбір прокурордың көмекшісі болады. Ол құжаттарды рәсімдейді және техникалық жұмыстарды орындайды, бұл прокурорға жүктемені айтарлықтай азайтады және оның уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Неміс қылмыстық процесінің басты айырмашылығы - олардың бір қылмыстық қудалау органы бар-прокуратура ("сотқа дейінгі 51 тергеудің қожайыны"), қалған ведомстволар прокуратураның қосалқы қызметтері болып табылады. Барлық қылмыстық тергеуге прокуратура жауап береді. Салыстыру үшін - Қазақстанда 7 қылмыстық қудалау органы бар және олар мен қадағалаушы прокурорлар арасындағы жауапкершілік бұлыңғыр. Германияда полиция мен прокуратура арасындағы өкілеттіктер нақты бөлінген. Полиция қылмыстық құқық бұзушылық туралы материалдар жинауды жүзеге асырады. Прокурор жиналған материалдарға құқықтық баға береді және іс бойынша негізгі іс жүргізу шешімдерін қабылдайды. Сот азаматтардың конституциялық құқықтарын шектеуге рұқсат береді және істі мәні бойынша қарайды. Полиция және басқа да уәкілетті органдар, соның ішінде салық, кеден қызметтері прокуратураға көмектеседі және оның тергеу тапсырмаларын орындайды. Қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарламаларды полиция және/немесе прокуратура тіркейді және мәліметтер әртүрлі дерекқорларға енгізіледі. Егер арыз полицияға келіп түссе, онда ол істің мән-жайы туралы бастапқы мәліметтерді жинайды. Полиция сауалнамалар, сот-медициналық зерттеулер жүргізе алады. Сот сараптамасын тек прокурор немесе оның тапсырмасы

бойынша полиция тағайындайды. Аса ауыр қылмыстар бойынша полиция прокурорды дереу тергеуге қосуға міндетті.

Полиция прокуратураға хабарлама жібереді, онда соттан қажетті санкцияны алуды сұрайды. Тінту, алу прокурордың өтініші бойынша судьяның санкциясымен, оның ішінде телефон көмегімен іске асады. Шұғыл жағдайларда олар судьяның санкциясынсыз прокурордың рұқсатымен, ал егер прокурор табылмаса, полиция бастығының рұқсатымен жүргізілуі мүмкін. Бұл әрекеттердің барлығы іс материалдарында көрсетіледі, содан кейін қорғаушы тараптың шағымы бойынша олардың заңдылығын прокурор мен сот бағалайды. 52 жасырын тергеу әрекеттеріне санкцияны прокурордың өтініші бойынша тергеу судьясы береді. Оларды тоқтату үшін соттың санкциясы қажет емес.

Прокурор мұны өзі жасай алады, бұл туралы судьяға хабарлайды. Қылмыстық процесс аз рәсімделген, көптеген аралық іс жүргізу құжаттары жоқ. Сонымен, жеке қаулымен адамды күдікті деп танудың қажеті жоқ, оған күдіктің құқықтары мен мәнін түсіндіру жеткілікті. Кез-келген тергеу әрекетін жүргізу, адам бір нәрсеге күдіктенеді, оны автоматты түрде күдікті етеді. Бұл ұстау, жауап алу, сараптама үшін үлгілерді алу болуы әбден мүмкін. Ұстау мерзімі 48 сағат. Осы уақыт ішінде полиция мен прокурор бұлтартпау шарасын қолдану туралы мәселесі туралы шешім қабылдау керек.

Барлық бұлтартпау шараларын тергеу судьясы прокурордың қамауға алу туралы өтініші бойынша қояды. Судья қамауға алуды кейінге қалдыра алады және бастамашыл түрде кепіл тағайындай алады, рұқсатсыз тұрғылықты жерінен кетпеу, үйден кетпеу және шақыру бойынша келу туралы талап қоя алады. Германияда тергеу туралы түсінік жоқ. Экономикалық, сыбайлас жемқорлық, Террористік, жалпы қылмыстық және басқа да қылмыстар туралы барлық қылмыстық істер прокуратура істері болып саналады. Олар бойынша Полиция прокурорға дереу хабарлай отырып, шұғыл тергеу әрекеттерін жүргізуге және прокуратураның тапсырмалары бойынша іс бойынша

материалдарды одан әрі жинауды жүзеге асыруға құқылы.

Германияда прокурорлар штаты Техникалық персоналдың санына қарай бір-бірден тұрады. Бұл жұмыс форматы Германиядағы прокурорлардың тиімділігін арттыруға және ресурстарды ұтымды пайдалануға әкеледі. [22]

Италияның қылмыстық іс жүргізу кодексі процеске қатысушылардың құқықтарын, функциялары мен міндеттерін, сондай-ақ тергеу мен сот ісін жүргізудің нысандарын, кезеңдері мен әдістерін анықтайды. Қолданыстағы заңнама Италияның прокуратура органдарына үлкен өкілеттіктер береді.

Әрбір тергеу әрекетін орындау кезінде тергеу судьясы прокурорға хабарлауға міндетті. - прокурордың барлық тергеу әрекеттеріне кедергісіз қатысуға құқығы бар; - прокурордың тергеуді жүзеге асыруы тән, бірақ міндетті функция; - прокурор қозғаған қылмыстық іс көп жағдайда тергеу үшін басқа органдарға беріледі. Италияның Франциядан айырмашылығы, Италияда тергеуді тергеу судьялары, сот полициясы жүргізеді, ал Францияда республикалық прокурорлар іске асырады. [23].

Италияда қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға құқығы бар адамдар арасындағы ерекше тұлға претор болып табылады, ол өзінің қарауына жатқызылған істер бойынша тергеу жүргізуге ғана емес, сонымен бірге өзі тергеген істі судья ретінде қарауға да құқылы болып келеді. Соттардағы айыптауды прокурорлар, ал преторлар қарайтын істер бойынша олар тағайындаған шенеуніктер (оның ішінде полиция қызметкерлері) қолдайды.

Италия прокуратурасы Әділет Министрінің басшылығымен жұмыс істейтін орталықтандырылған жүйе болып табылады және оған кассациялық және апелляциялық соттар жанындағы Бас прокурорлар мен трибуналдар жанындағы Республикалық прокурорлар кіреді. Францияда прокурорлар қылмыстық қудалауға монополияға ие. Англо-саксондық модельдегі қылмыстық қудалау жәбірленушінің немесе полицияның өтініші бойынша басталады.

Францияда қылмыстық қудалауды прокурордың басшылығымен сот полициясы (полицейлер мен жандармдар) жүзеге асырады [24].

Ресми түрде Австриядағы прокуратура атқарушы билікке жатады. Австриядағы Прокурор сот жүйесінің ұйымдық құрылымының бөлігі емес. Австрия Прокурорының мақсаты-сот процесінде елдің мүдделерін білдіру. Австрияның прокуратура органдарында қадағалау қызметі жоқ. Сол себепті прокурор қудалауды қозғау, айыптау немесе істі тоқтату туралы туындаған прецедентті шешуге құқылы. Ол айыптауды, оның ішінде негізгі сот процесінің сатысында да алып тастай алуға құқылы. Тек прокурор процесті қозғау немесе тоқтату туралы шешім қабылдай алады.

Егер айыптаушы тек осы істі қаласа, сот іс қозғауға және оны жүргізуге құқылы және мүмкіндігі бар. Сонда ғана сот айыптаудың заңдылығын тексеруге мүмкіндік алады [25].

Сондықтан, шартты түрде 3 кезеңге бөлінетін азаматтардың құқықтарын қорғауды және қылмыстық қудалаудың заңдылығын қамтамасыз етуге бағытталған тежеу мен тепе-теңдік тетіктерін жетілдіру жолымен қылмыстық сот ісін жүргізуді ЭЫДҰ елдерінің стандарттарына жақындатуды жалғастыру ұсынылады:

- 1) қылмысты анықтау және нақты деректерді жинау;
- 2) дәлелдемелерді бағалау және айыптауды дайындау;
- 3) істі мәні бойынша шешу, кінәсін анықтау және әртүрлі органдар - полиция, прокуратура және сот орындайтын жаза тағайындау [26].

Шетелдік тәжірибеге жүргізілген талдауды ескере отырып, Қазақстан Республикасындағы қылмыстық-құқықтық саясат пен құқық қорғау жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі мынадай тәсілдерді айқындау орынды деп санаймыз:

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдары мен прокуратура басшысының өкілеттіктерін ажырата отырып, процестік және бақылау-қадағалау

функцияларының қайталануын болдырмау қажет. Қылмыстық іс жүргізу заңында көзделген сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдары мен 55 прокуратураның өкілеттіктерін бөлу және бөлу қылмыстық процестің сотқа дейінгі сатысында олардың функцияларының қайталануы проблемасын шешпейді, заңсыз қылмыстық қудалау және азаматтардың конституциялық құқықтарын бұзғаны үшін жауапкершілік белгісіз және "бұлыңғыр" болып қала береді.

Өкілеттіктерді қайта бөлу және жауапкершілік аймақтарын бөлу мәселелері қылмыстық қудалау ұғымын анықтаумен тікелей байланысты. Осыған байланысты осы тұжырымдаманың семантикалық мазмұнын қайта қарау керек, оған кіретін өкілеттіктердің көлемін және оның басталатын уақытын анықтау керек. Қылмыстық қудалау мемлекет атынан жүзеге асырылатын, сотқа дейінгі іс жүргізудің басталуынан басталатын және сот немесе орган айқындаған қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын кінәлі адамға қолданғанға дейін процестік мәжбүрлеу шараларын қолдану рәсімімен ұштастырылатын іс жүргізу қызметіне айналуға тиіс.

Дәлелдемелерді қосарланған бағалау мен іс-әрекеттің біліктілігін жоққа шығару қажет. Құқық бұзушылықтарды ашу мақсатын көздемейтін органға дәлелдемелерді жинау және бекіту ғана жүктеледі. Дәлелдемелерді бағалау және іс-әрекеттің біліктілігі тек прокурормен айқындалады. Дәлелдемелерді практикалық қызмет ретінде жинаудан айырмашылығы, оларды бағалау кінәлі адамның іс-әрекетін дұрыс анықтауға және оған қойылатын талаптардың көлемін анықтауға мүмкіндік береді.

ТМД мемлекеттерінің қылмыстық процесінде прокурордың қызметін сипаттауды Ресей Федерациясынан бастайық, онымен біздің елімізде құқықтық жүйенің дамуының жалпы тарихы бар. Анықтау және алдын-ала тергеу органдарының заңдардың орындалуын қадағалауы Ресей Федерациясының прокуратурасының қадағалау қызметінің негізгі бағыттарының бірі ретінде

«Ресей Федерациясының прокуратурасы туралы» Федералды заңда бекітілген. Атап көрсетілген заң 29-бабында прокуратураның анықтауды және алдын-ала тергеудің жүзеге асыратын органдардың заңдарды орындауын қадағалау мәні – адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау, жасалған және әзірленіп жатқан қылмыстар туралы арыздар мен хабарламаларды шешудің, тергеу жүргізудің белгіленген тәртібі, сондай-ақ анықтауды және алдын ала тергеуді жүзеге асыратын органдар қабылдайтын шешімдердің заңдылығы белгіленген [46]. Прокурор барлық анықтау және алдын ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметіне қадағалауды жүзеге асыруға міндетті және мынадай өкілеттіктерге ие: - заңсыз және негізсіз қаулылардың күшін жою; - айыптау қорытындысы мен айыптау актісін бекіту - қылмыстық істі сотқа жіберу; - қосымша тергеу жүргізу үшін қылмыстық істі қайтару [27].

Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 37-бабы 1-бөлігіне сай прокурорлар қылмыстық сот ісін жүргізу кезінде мемлекет атынан қылмыстық қудалауды мемлекеттің атынан белгіленген өкілеттіктерге сәйкес жүзеге асырады. [28].

Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 37-бабы. 2-бөлігінде көрсетілгендей қылмыстық сот ісін жүргізудің сотқа дейінгі сатысында прокурордың негізгі өкілеттіктерін белгілейді. Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің талаптары бұзылған жағдайда тергеушіні одан әрі тергеуден шеттету; қылмыстық істерді тергеу органынан алып қою және оларды тергеушіге беру үшін негіздерді міндетті түрде көрсету; қылмыстар туралы хабарламаларды алу, тіркеу және ашу; сол уақытта заңдардың орындалуын бақылау құқық қорғау органдарынан алдын ала тергеу барысында жасалған заң бұзушылықтарды жоюды талап етеді; анықтаушыға тергеу бағыты, іс жүргізу әрекеттері туралы жазбаша нұсқаулар беруге; - сот шешімінің негізінде жол берілетін бұлтартпау шарасын сайлау, өзгерту туралы

не өзге де іс жүргізу әрекетін жүргізу туралы сот алдында өтінішхат қозғауды келісуге; - тергеушінің, тергеу органы басшысының қозғаудан бас тарту, тоқтата тұру тоқтата тұру туралы шешімдерінің заңдылығы мен негізділігін талап етуге және тексеруге қылмыстық істі қарау және олар бойынша шешім қабылдау; ;- қылмыстық істі бір алдын ала тергеу органынан екіншісіне беру; - анықтаушының қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы қаулысын бекіту; - айыптау қорытындысын, айыптау актісін бекіту қылмыстық іс бойынша айыптау қаулысы; - ынтымақтастық туралы сотқа дейінгі келісім жасасу туралы өтінішхатты қарау; төмен тұрған прокурордың, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеу органдарының заңсыз және негізсіз қаулыларының күшін жою; - тергеу органының басшысы ұсынған тергеушінің прокурордың талаптарымен келіспейтіндігі туралы ақпаратын қарауға және ол бойынша шешім қабылдауға [29].

Қылмыстық істі қарау кезінде прокурор мемлекеттік айыптауды қолдайды және оның заңдылығы мен дұрыстығына кепілдік береді. Прокурор Ресей Федерациясының Қылмыстық іс жүргізу кодексінде белгіленген тәртіппен қылмыстық іс қозғаудан бас тартуға және өз шешімінің себептерін мәжбүрлеп көрсетуге құқылы. Егер тергеу органының басшысы немесе анықтаушы алдын ала тергеу барысында жасалған федералдық заңнаманы бұзушылықтарды жою туралы прокурордың талабын қабылдасамаса, прокурор осы бұзушылықтарды жою туралы өтінішпен жоғары тұрған тергеу органының басшысына жүгінуге құқылы.

Ресей Федерациясының заңгерлері атап өткендей, прокуратураның тергеу және алдын-ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметін қадағалау қызметі қылмысқа қарсы күресте құқық қорғау органдарының қызметін үйлестіру функциясының орындалуымен тікелей байланысты. Заңдылықтың жай-күйін талдау прокуратураға Ресей Федерациясының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің нормаларының қаншалықты тиімді екенін, яғни заң шығарушылық қызметті

жүзеге асыруды анықтауға мүмкіндік береді [30].

Анықтау және алдын ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметін қадағалау жеткілікті кең қадағалау шеңберімен сипатталады. Анықтау және алдын-ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметін қадағалауды ұйымдастырудың негізгі міндеті-қылмыстық іс жүргізуді тағайындау қамтамасыз етілетін алдын-ала тергеу кезінде заңдылықтың осындай жағдайына қол жеткізу. Ресей Федерациясының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 6-бабы: қылмыстардан зардап шеккен жеке және заңды тұлғалардың құқықтарын қорғау; заңсыз және негізсіз айыптаулардан, айыптау үкімдерінен, олардың құқықтары мен бостандықтарының шектеулерінен қорғау [31].

Анықтау және алдын ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметін қадағалауды ұйымдастырудың негізгі элементтері ақпаратты жинау және талдау, болжау және жоспарлау, орындалуын бақылау, міндеттерді бөлу, әдістемелік жұмыс, оң тәжірибені анықтау және тарату болып табылады. Ресей Федерациясы Бас прокурорының тергеу мен алдын-ала тергеуге қатысты бұйрықтарына ерекше назар аудару қажет [32].

Сонымен, Ресей Федерациясында Ресей Бас прокуратурасының 26.01.2017 ж. № 33 "анықтау органдарының іс жүргізу қызметіне прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру туралы" бұйрығы (бұдан әрі – РФ БП №33 Бұйрығы) және Ресей Бас прокуратурасының 28.12.2016 ж. № 826 "алдын ала тергеу органдарының іс жүргізу қызметіне прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру туралы" бұйрығы (бұдан әрі - РФ БП № 826 бұйрығы) [33].

Прокурорлардың аса маңызды міндеті қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушылардың, сондай-ақ құқықтары мен заңды мүдделері бұзылған өзге де адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, бұзылған құқықтарды қалпына келтіруге, келтірілген зиянды өтеуге барлық қажетті шараларды қабылдау, сондай-ақ жеке тұлғаны заңсыз және негізсіз айыптаудан, соттаудан қорғау болып табылады. Сонымен қатар, қадағалаудың басым бағыттарының

бірі қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушылардың шағымдары мен өтініштерін қарауға өлшенген көзқарас болып табылады. Анықтау органдарының іс жүргізу қызметін прокурорлық қадағалау бөлігінде РФ БП №33 Бұйрығы жоғарыда аталған міндеттер мен міндеттерді орындауға бағытталған өкілеттіктерді іске асыру мақсатында прокурордың іс-қимыл алгоритмін белгілейді.

Г. А. Рыгалованың пікірінше, анықтау органдары тергеу функциясынан басқа жедел-ізвестіру және әкімшілік қызметпен айналысады [34].

Шынында да, Ресейдің анықтау органдарының қызмет аясы өте үлкен, бірақ прокурорлық қадағалау өз функцияларын жүзеге асыру арқылы осы өкілеттіктерді бақылауға және "қамқорлыққа алуға" бағытталған. Мысалы, РФ БП №33 бұйрығының 3-тармағында прокурордың бұқаралық ақпарат құралдарының хабарламаларында, азаматтардың өтініштерінде, медициналық мекемелердің мәліметтерінде қамтылған қылмыстық көріністер туралы ақпаратты ескере отырып, қылмыстар туралы хабарламаларды қабылдау, тіркеу және шешу кезінде тергеу органдарының федералды заңнама талаптарының орындалуын жүйелі түрде (айына кемінде бір рет) тексеру міндеті анықталды.

Сонымен қатар, прокурордың міндеті: - Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 151-бабында белгіленген тергеу органдарының, тергеушілердің тергеу ережелерін қатаң сақтауын қадағалау, қылмыстарды тергеу кезінде ғана емес, сонымен бірге қылмыстар туралы хабарламаларды қарау, шешу кезінде; - тергеудегі қылмыстар туралы хабарламалар бойынша материалдарды, оның ішінде аумақтық, аумақтық, тергеу және тергеу органдарында жіберуге жол бермеу. сотқа жеткілікті негіздер жоқ; ;- көрсетілген талаптарды бұзушылықтар анықталған кезде прокурорлық ден қоюдың заңда көзделген шараларын толық көлемде пайдалана отырып, оларды жоюға және кінәлі адамдарды жауапқа тартуға қол жеткізуге. Негіздер болған кезде, оның ішінде тергеуге дейінгі тексерулер материалдарын бұрмалау

фактілерін анықтауға байланысты қылмыстық қудалау туралы мәселені шешу үшін тиісті материалдарды алдын ала тергеу органдарына жіберу туралы дәлелді қаулы шығарылсын және т.б.

РФ БП №33 бұйрығында анықтау органдарының іс жүргізу қызметін қадағалау жөніндегі прокурордың басқа да функциялары көрсетілген. Украинаның қылмыстық процесінде прокурордың қызметін зерттеу өзекті болып табылады, өйткені Қазақстанның іс жүргізу прокуроры институтының негіздері осы мемлекеттен алынған. Украинаның ҚР ҚПК сотқа дейінгі тергеуді іс жүргізу арқылы басқару нысанында сотқа дейінгі тергеу кезінде заңдардың сақталуын қадағалайтын прокурорға келесі іс жүргізу әрекеттерін жүргізуге рұқсат берді:

1. Осы Кодексте көзделген негіздер болған кезде сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау;

2. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруге қатысты материалдарға, құжаттарға және өзге де мәліметтерге толық қолжетімділікке ие болу;

3. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру органына сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізуді тапсырсын;

4. Тергеушіге, сотқа дейінгі тергеу органына прокурор белгілеген мерзімде тергеу (іздістіру) әрекетін, жасырын тергеу (іздістіру) әрекеттерін, өзге де процестік әрекеттерді жүргізуді тапсырсын, олардың жүргізілуіне қатысты нұсқаулар берсін, оларға қатысуға, ал қажет болған жағдайда Украина ҚПК көздеген тәртіппен тергеу (іздістіру) және процестік әрекеттерді жеке өзі жүргізуге;

5. Тергеу (іздістіру) әрекеттерін және жасырын тергеу (іздістіру) әрекеттерін жүргізуді тиісті жедел бөлімшелерге тапсырсын;

6. Сотқа дейінгі тергеу органы басшысының алдында тергеушіні сотқа дейінгі тергеу жүргізуден шеттету және Украинаның ҚПК-де көзделген оған қарсылық білдіру үшін негіздер болған кезде, сотқа дейінгі тергеу тиімсіз

болған жағдайда, басқа тергеушіні тағайындау туралы мәселелерге бастамашылық жасау;

7. Украина ҚПК-де көзделген жағдайларда, оның ішінде қылмыстық іс жүргізуді тоқтату және Украина ҚПК-де көзделген негіздер болған кезде сотқа дейінгі тергеу мерзімдерін ұзарту туралы іс жүргізу шешімдерін қабылдау;

8. Тергеушінің тергеу судьясына тергеу (ізвестіру) әрекеттерін, жасырын тергеу (ізвестіру) әрекеттерін, Украинаның ҚПК көзделген жағдайларда өзге де процестік әрекеттерді жүргізу туралы өтініштерін келісуден бас тартуға, тергеу судьясына осындай өтініштерді дербес беруге келісу;

9. Айыптау актісін, медициналық тәрбиелік сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы өтінішхаттарды бекітуден бас тартуға, тергеуші жасаған айыптау актісіне көрсетілген өтінішхаттарға өзгерістер енгізуге, көрсетілген өтінішхаттарды айыптау актісін дербес жасауға;

10. Айыптау актісімен, медициналық тәрбиелік сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы өтінішпен, адамды қылмыстық жауаптылықтан босату туралы өтінішпен сотқа жүгіну [35].

Украина ҚПК нормаларынан көрініп тұрғандай, заң шығарушы Украина Конституциясының 121-бабының 2-тармағында бекітілген Сотқа дейінгі тергеу жүргізу кезінде заңдардың сақталуын қадағалау жөніндегі прокуратураның конституциялық функциясын нақтылады. Бүгінгі күні қадағалау процестік басшылық нысанында жүзеге асырылады.

Басшылықтың мазмұны прокурор тергеуге тікелей толық қатысады, тергеу нәтижелері үшін жауап береді, яғни іс жүзінде қылмыстық істің "қожайыны" ретінде әрекет етеді [54, 138-бет]. Мұндай прокурорға жан-жақты тергеу үшін барлық қажетті жағдайларды ұйымдастыру, тергеушіге процестік әрекеттерді жүзеге асыруға көмектесу және қолданыстағы заңнаманың сақталуын қадағалау бойынша толық жауапкершілік жүктелген. Бұдан басқа, прокурор қылмыстық істің санатына қарамастан, құқық бұзушылық тіркелген

кезден бастап сотқа дейінгі тергеп-тексеруге басшылық етеді [36].

Осылайша, Украинада сотқа дейінгі тергеуді қадағалайтын прокурор және іс жүргізу прокуроры ұғымдарының арасында ешқандай айырмашылық жоқ, тек сотқа дейінгі тергеуді басқаратын прокурор бар, бұл ұлттық заңнамадан өзгеше. "Сотқа дейінгі тергеуді басқару" ұғымы бірқатар заңгер ғалымдар арасында кеңінен талқыланды.

Сонымен, А.Н.Толочко прокурорлық қадағалаудың ерекшеліктеріне мыналар кіретінін атап көрсетеді:

1) тергеуді қадағалау процестік басшылықтан тұрады. Басшылықтан тыс қадағалау өкілеттіктерін іске асыру мүмкін емес.

2) прокурор тарапынан процестік басшылық бірдей шамада және бірдей құқықтық нысандарда қызметін прокурор қадағалауды жүзеге асыратын барлық анықтау және сотқа дейінгі тергеу органдарына қолданылады және олардың ведомстволық тиесілілігіне байланысты емес [37].

А.Ю.Гнатюктің тұжырымдары өзекті болып табылады мәселен, оның көзқарасы бойынша, іс жүргізу басшылығы прокурор қылмыстық іс жүргізудің барлық уақытында тергеу барысын бақылайды, тергеушінің қызметін оның пікірінше, мемлекеттік айыптауды дайындау үшін ең тиімді бағытқа бағыттайды. Бұл жағдайда прокурор істі нақтылау үшін өзі үшін жібереді. Бұл процестік басшылық пен қадағалаудың түбегейлі айырмашылығы бар, онда прокурор заң бұзушылықтарды анықтау және жою және тергеушіге басқа да заңды жауапкершілік шараларын тәртіптік жаза қолдану туралы мәселені бастау мақсатында сотқа дейінгі іс жүргізу материалдарын зерттейді. Прокурордың сотқа дейінгі тергеп-тексеруге процестік басшылық жасауы, ең алдымен, анықталған заң бұзушылықтардың нәтижелері бойынша емес, болашақ ретінде тергеп-тексерудің тиімділігін арттыру жөніндегі іс-шараларды жүргізуден тұрады. Мысалы, іс жүргізу әрекеттерін жүргізу туралы нұсқаулар беру, іс жүргізу шешімдерін қабылдау. Әрі қарай, Украинада сотқа дейінгі

тергеуге басшылық жасайтын прокурор барлық қылмыстық істер бойынша тағайындалады және тиісінше іс оған жауапты әрбір прокурорға бекітіледі. Бұл жағдайда Украина прокурордың функцияларын шектемейді және ол қылмыстық істердің барлық санаттары бойынша сотқа дейінгі тергеуді басқарады, ал Ұлттық қылмыстық процесте, тәжірибе көрсеткендей, іс жүргізу прокуроры әрбір қылмыстық іс бойынша тағайындалмайды. Прокурордың функцияларын мұндай реттеу заң шығарушының сотқа дейінгі тергеуді сапалы қадағалау, содан кейін сотта мемлекеттік айыптауды тиімді қолдау үшін барлық қажетті жағдайларды жасағысы келетіндігін көрсетеді. Сонымен қатар, прокурордың сотқа дейінгі тергеу нәтижелері үшін дербес жауапкершілігі арттырылды, өйткені тергеу барысын тек өзі ғана басынан бастап бақылайды. Сонымен қатар, қылмыстық процесте азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету бірінші орынға шығады. Іс жүргізу прокурорына сотқа дейінгі тергеуге басшылық ету функцияларын беру ғылыми ортада негізделген пікірталас тудырады [38].

Сонымен, Г.Г.Королев анықтау органдарының, тергеушілердің іс жүргізу қызметіне басшылық жасау қылмыстық қудалау функциясын жүзеге асырудың құқықтық әдістерінің (тәсілдерінің) бірі деп санайды [57, 255-бет]. Прокурордың қадағалау және басшылық функциясына назар аударуы тергеушінің объективтілігін, іс жүргізу тәуелсіздігін қамтамасыз етуге теріс әсер етуі мүмкін [39].

Келісу ұйым ішінде де, басқа мекемелермен де (сырттай) жүргізілуі мүмкін. Дәл осы мәселе құзыретінде көзделген және іске асырылатын бөлімшелер мен қызметкерлер қатысады. Мысалы, бухгалтерлер қаржылық шығындарға байланысты барлық құжаттарды және құжатта көрсетілген мәселені қадағалайтын тікелей орынбасарды келіседі. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 703 қаулысымен бекітілген мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарда құжаттау, құжаттаманы басқару

және электрондық құжат айналымы жүйелерін пайдалану қағидаларына сәйкес құжат жобасын келісу құжаттағы визамен (ішкі келісу) немесе келісу грифімен (ұйымның консультативтік-кеңесші және қоғамдық органдарымен сыртқы келісу немесе келісу) ресімделеді). Электрондық құжат үшін келісу электрондық цифрлық қолтаңба арқылы жүзеге асырылады. Ішкі келісу кезінде құжаттарға міндеттерді бөлуге сәйкес орындаушы (жауапты орындаушы), оның бөлімшесінің басшысы, басқа да мүдделі лауазымды адамдар, ұйым басшысының орынбасары бұрыштама қояды. Визалар ұйымда қалатын қағаз құжаттардың даналарына қол қоюдан төмен бет жағына қойылады. Өкімдік құжаттардың жобаларына бірінші данада бұрыштама қойылады. Өкімдік құжаттардың жобаларына соңғы парақтың сыртқы жағына бұрыштама қоюға жол беріледі. Виза бұрыштама қоюшының қолын, күнін, Қолтаңбаның толық жазылуын (аты-жөнінің инициалы, тегі), бұрыштама қоюшы лауазымының атауын қамтиды. Құжат жобасына ескертулер, айрықша пікірлер мен толықтырулар жеке парақта ресімделеді, бұл туралы құжат жобасында тиісті белгі қойылады.

Құжатты тең лауазымдардағы екі және одан да көп адамдар келіскен кезде келісу грифтері ұйымдардың ресми атауларының әліпбилік тәртібімен бір деңгейде орналастырылады. Құжатты бірнеше лауазымды адамдар келіскен кезде келісу грифтері лауазымдардың қызметтік иерархиясының кемуіне сәйкес орналастырылады. Бұл ретте қазіргі уақытта мұндай құжаттар іс жүзінде байқалуда. Егер келісу хатпен, хаттамамен немесе басқа құжатпен жүзеге асырылса, онда келісу грифінде шығармашылық жағдайдағы құжаттың түрі, ата-аналық жағдайдағы ұйымның атауы, құжаттың күні мен нөмірі (индексі) көрсетіледі. Сонымен қатар, ережеге сәйкес, құжатты бірнеше ұйымдармен сырттай бекіту бекіту парағымен ресімделеді [19], ол тек тергеуші мен прокурор арасындағы процедураны қамтиды, алайда, құжаттар иерархиясына қайта оралсақ, Кодекс бұл іс-шара прокурордың қаулыны электрондық

цифрлық қолтаңбамен куәландыру арқылы, ал іс жүргізу қағазында қабылданған шешімдер мен іс-әрекеттерді қаулыға қолтаңбасын қою арқылы жүзеге асыратыны анық көрсетілген [40].

"Келісемін" терминінің тұжырымдамалық аппаратын дұрыс қалыптастыру үшін оны Кодексте қолданудың басқа фактілері мен тәртібін зерттеу қажет. Кейбір жағдайларда сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдар Бас Прокурормен өз құзыреті шегінде нормативтік құқықтық актілерді келіседі және қабылдайды (ҚР ҚПК-нің 58-бабы 6-бөлігі). Мәселен, Қазақстан Республикасының құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдары Бас прокурорының келісімі бойынша жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу тәртібі айқындалады (ҚР ҚПК-нің 232-бабы 10-бабы). Бұдан басқа, судьяға қатысты жасырын тергеу әрекетін санкциялауды Бас прокурормен келісілген сотқа дейінгі тергеу органының қаулысы бойынша Астана қаласының тергеу судьясы жүргізеді (ҚР ҚПК-нің 234-бабы 4-бөлігі). Сол сияқты, дәл осы Сот Бас прокурормен келісілген сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамның қаулысы негізінде Парламент депутатына қатысты санкциялауға жататын нақты тергеу әрекеттерін жүргізуге санкция береді (ҚР ҚПК-нің 547-бабы 10-бабы). Сондай-ақ, Бас прокурорға қатысты жасырын тергеу әрекетін санкциялауды Бас Прокурордың бірінші орынбасарымен келісілген сотқа дейінгі тергеу органының қаулысы бойынша Астана қаласының тергеу судьясы жүргізеді (ҚР ҚПК-нің 234-бабы 4-бөлігі). Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамның Бас Прокурорға қарсы санкциялануға жататын тергеу әрекеттерін жүргізу туралы шешімін сол сотта Бас Прокурордың бірінші орынбасарымен келісу тәртібі (Кодекстің 551-бабы 7-бөлігі). Қылмыстық іс жүргізу). Басқа жағдайда, Бас прокурордың өзі тиісті мемлекеттік органдармен келісім бойынша нақты тәртіппен анықталады, мысалы, барысы мен нәтижелерін тіркеудің ғылыми-техникалық құралдарын қолдану (ҚР ҚПК-нің 197-бабы 6-бабы). Осыған ұқсас жағдай тиісті

ведомстволармен келісім бойынша транзиттік тасымалдау тәсілін Бас Прокурор немесе оның БҚ орынбасары айқындайды (ҚР ҚПК-нің 595-бабы 3-бөлігі). Уәкілетті орган (Ішкі Істер Министрлігі атынан) Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын мемлекеттік органдармен келісім бойынша күдіктінің, айыпталушының жеке басын куәландыратын құжатты жоғалтқаннан кейін құжаттау қағидаларын айқындайтын жағдай орын алады (ҚР ҚПК-нің 203-бабы 5-бөлігі). ҚР ҚПК-нің 240-бабының 1-1-бөлігіне сәйкес мамандандырылған тергеу сотының, мамандандырылған ауданаралық тергеу сотының тергеу судьясы сотқа дейінгі тергеу органының дәлелді өтінішхаты бойынша адамға өзіне қатысты жүргізілген жасырын тергеу әрекеті туралы хабарламауды:

1) террористік немесе экстремистік қылмыс туралы қылмыстық іс бойынша; 2) қылмыстық топ жасаған қылмыс туралы қылмыстық іс бойынша келісе алады;

3) егер хабарлама мемлекеттік құпияларды жария ету қаупін тудырса;

4) егер хабарлама қызметті құпия негізде және конспирациялық нысанда жүзеге асыратын адамдардың және өзге де адамдардың қауіпсіздігіне қатер төндірсе.

Сот тергеуінде бірінші болып айыптаушы тарап дәлелдемелерді ұсынады, бұл ретте дәлелдемелерді зерттеу тәртібін сот тараптармен келісім бойынша сотта айқындайды (ҚР ҚПК-нің 366-бабы 2-бөлігі). Сонымен қатар, егер мемлекеттік айыптауды бірнеше мемлекеттік айыптаушылар қолдаса, іске бірнеше жәбірленушілер, қорғаушылар, азаматтық жауапкерлер және олардың өкілдері, азаматтық талапкерлер және олардың өкілдері, сотталушылар қатысса, төрағалық етуші оларға өз сөздерінің кезектілігін келісуге уақыт береді. Қажет болған жағдайда бұл үшін сот отырысында үзіліс жариялануы мүмкін. Егер аталған адамдар жарыссөздегі өз сөздерінің кезектілігі туралы келісімге келмесе, сот олардың пікірлерін тыңдап, сөз сөйлеу кезектілігі туралы қаулы қабылдайды (ҚР ҚПК-нің 383-бабы 4-бөлігі). Анықтау органының бастығы

белгілі бір жағдайларда бағынысты қызметкерлерге келіседі (62-бап 5-бап):

* мүлікке тыйым салу, халықаралық іздестіру жариялау, күзетпен ұсталмаған күдіктіні, айыпталушыны медициналық ұйымға стационарлық сот-медициналық немесе сот-психиатриялық сараптама жүргізу үшін жіберу, күдіктіге, айыпталушыға қатысты күзетпен ұстау, қамауда ұстау мерзімін ұзарту түріндегі бұлтартпау шарасын сайлау туралы қаулы;

* қамауда ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын өзгерту немесе жою;

* тінту жүргізу;

* күдіктіні, айыпталушыны қызметтен шеттетуге;

* жақындауға тыйым салу;

* күдіктіні, айыпталушыны кезеңге бөлу; күдіктіні, айыпталушыны іздестіру туралы хабарлау;

* айыптау актісі, қылмыстық теріс қылық туралы хаттама;

*бұйрық ісін қолдану туралы қаулылар және оларды прокурорға жібереді.

Бұдан басқа, сарапшының сараптаманы тағайындаған органмен келісу бойынша өз құзыреті шегінде сот-сараптамалық зерттеу барысында анықталған, іс үшін маңызы бар, сот сараптамасын тағайындау туралы қаулыда қамтылған мәселелер шегінен шығатын мән-жайлар бойынша қорытынды беруге құқығы бар (ҚР ҚПК-нің 5-тармағының 79-бабы 3-бөлігі).

Сонымен қатар, сот сараптамасы органының басшысы қылмыстық процесті жүргізетін органның келісімінсіз оны жүргізуге осы сот сараптамасы органының қызметкерлері болып табылмайтын адамдарды тартуға құқылы емес (ҚР ҚПК-нің 276-бабы 5-бөлігі). Сондай-ақ, ҚР Орталық органы немесе қарым-қатынасты жүзеге асыруға уәкілетті орган, егер құқықтық көмек көрсету туралы сұрау салуды (тапсырманы, қолдаухатты) қанағаттандырудан бас тартуға немесе оны орындауды кейінге қалдыруға негіздер болса, сұрау салушы тараппен белгілі бір шектеулер кезінде сұрау салуды орындау тәртібін келісе алады (ҚР ҚПК-нің 567-бабы 3-бөлігі). ҚР ҚПК-нің 568-бабының 2-бөлігіне

сәйкес, қажет болған жағдайда сұрау салуды (тапсырманы, өтінішхатты) орындау нәтижесінде алынған құпия мәліметтерді сақтау шарттары мен мерзімдері келісіледі. Сондай-ақ, сұрау салынатын Тарап адамды уақытша беру туралы өтінішхатты қанағаттандырған жағдайда, мұндай адам ол берілген іс жүргізу әрекеттері жүргізілгеннен кейін шет мемлекетпен келісілген мерзімде қайтарылуға тиіс. Уақытша берудің келісілген мерзімі жеткіліксіз болған кезде қылмыстық процесті жүргізуші орган ол аяқталғанға дейін жиырма тәуліктен кешіктірмей Қазақстан Республикасының орталық органына шет мемлекетпен келісу үшін көрсетілген мерзімді ұзарту туралы өтінішхат жібереді (ҚР ҚПК-нің 574-бабы 2-бөлігі). Бұдан басқа, егер процестік әрекетті жүргізу кезінде осы баптың екінші бөлігінде көзделген тәртіпті бұзу анықталса, процесті жүргізуші орган бұл туралы процестік әрекетке қатысушыларға хабарлайды және жіберілген бұзушылықтарды жою үшін шаралар қабылдау мақсатында оны тоқтата тұрады. Процестік әрекеттер сұрау салушы тараптың құзыретті органымен рәсімдегі қажетті өзгерістерді келіскеннен кейін ғана жалғасады (ҚР ҚПК-нің 576-бабы 4-бөлігі). Құқықтық көмек шеңберінде бірлескен тергеу, тергеу-жедел тобының мүшелері өзара тікелей өзара іс-қимыл жасайды, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің, процестік әрекеттерді жүргізудің негізгі бағыттарын келіседі, алынған ақпаратпен алмасады (ҚР ҚПК-нің 578-бабы 3-бөлігі). Адамды уақытша ұстап беру (экстрадициялау) процесінде, егер сұрау салу қанағаттандырылса, онда мұндай адам келісілген мерзімде тиісті шет мемлекетке қайтарылуға тиіс (ҚР ҚПК-нің 581-бабы 2-бөлігі). Айта кету керек, Кодексте "келісілді" ұғымының туындыларынан басқа, кодекс қағидаттарынан бастап ҚР ҚПК-нің барлық мәтініне кеңінен қолданылатын және енетін "келісім" сияқты өрнекті қолданудың 100-ден астам фактісі бар (ҚР ҚПК-нің 12-бабының 2-бөлігі, оның келісімінсіз оған көзделген соттылық ешкімге өзгертілмейді кеңес өткізуді және кеңесу бөлмесінде дауыс беруді регламенттеуге дейін (ҚР ҚПК-нің 656-бабы 7-бөлігі, егер алдыңғы сұраққа

жауап келесі сұраққа жауап беру қажеттілігін болдырмаса, төрағалық етуші алқабилердің көпшілігінің келісімімен одан кейін "жауапсыз" деген сөздерді жазады). Бұл терминдердің түбегейлі айырмашылығы-бірінші жағдайда келісу процедурасы тек жазбаша түрде жүзеге асырылады. Құжатты жасаған адамның белгісі және құжат келісілетін адамның мақұлдауы бір қағазға тіркеледі. Ал келісу үшін жазбаша нұсқа талап етілмейді, бұл ретте Кодексте оны жазбаша түрде баяндау жағдайлары нақты көзделген. Мұндай келісімдерді жазбаша түрде мынадай 8 жағдайда іріктеу қажет:

1) ҚР ҚПК-нің 271-бабы 1-бөлігінің 2,3,5-тармақтарында (ҚР ҚПК-нің 272-бабы 3-бөлігі) көзделген жағдайларды қоспағанда, жазбаша келісіммен жәбірленуші мен куәға қатысты сот сараптамасы немесе олардың заңды өкілдерінің келісімі тағайындалады;

2) жәбірленушіге және куәгерлерге, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылық жасаудан зардап шеккен адамдарға және оған қатысты күдікті деп тану туралы мәселе шешілетін адамға сараптама тағайындау барысында. Бұл ретте, егер олар кәмелетке толмаған болса немесе сот әрекетке қабілетсіз деп таныған болса (ҚР ҚПК-нің 274-бабы 4-бөлігі), сараптама жүргізуге осы адамдардың заңды өкілдерінің осындай келісімі қажет;

3) ҚР ҚПК-нің 271-бабында көзделген жағдайларды қоспағанда, жәбірленушіні немесе куәгерді медициналық ұйымға орналастыру үшін қажет. Сонымен қатар, егер бұл адам кәмелетке толмаған болса немесе сот әрекетке қабілетсіз деп таныған болса, мұндай келісімді заңды өкіл береді. Заңды өкіл қарсылық білдірген немесе болмаған жағдайда жазбаша келісімді қорғаншы және қамқоршы орган береді (ҚР ҚПК-нің 279-бабы 1-бөлігі);

4) ҚР ҚПК-нің 480-бабының 2-бөлімінде жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғаннан немесе жазаның өтелмеген бөлігін жазаны орындаушы мекеме немесе орган неғұрлым жеңіл жазамен ауыстырғаннан кейін және сотталғандардың өздері сотқа болжамды тұрғылықты жері және оны

жұмысқа орналастыру перспективасы туралы деректер (туыстарының жазбаша келісімі, ұйымның тұрғын үй, жұмыс орнын беруі) ұсынылуы тиіс екендігі регламенттелген, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен);

5) Қазақстан Республикасының аумағында жазасын өтеп жүрген адамды шет мемлекетке уақытша беру осы адамның жазбаша келісімі болған кезде ғана жүзеге асырылады (ҚР ҚПК-нің 574-бабы 5-бөлігі);

б) жеке тұлғалардың өтініші немесе жазбаша келісімі бойынша, егер олардың өміріне, денсаулығына, меншігіне қауіп төнген болса, қаулы шығарылған кезден бастап 24 (ҚР ҚПК-нің 232-бабы 6-бөлігі) ішінде прокурорды міндетті түрде хабардар ете отырып, сотқа дейінгі тергеп-тексеру органының қаулысы негізінде Кодекстің 231-бабының 1 және 2-тармақтарында көзделген ҚДСҚ жүргізуге рұқсат етіледі;

7) жәбірленушіден өзіне қатысты жасырын тергеу әрекеттері жүргізілген жағдайда (ҚР ҚПК-нің 3-тармағының 232-бабы 7-бөлігі);

8) үлгілері алынуға тиіс адамнан, ал егер ол кәмелетке толмаған немесе психикалық аурумен ауыратын болса, онда оның заңды өкілдерінің келісімімен, күрделі медициналық рәсімдерді қолдана отырып немесе ауырсынуды тудыратын әдістер (ҚР ҚПК 267-бабы).

Демек, заң шығарушы жазбаша түрде келісімнің міндетті болуын анықтады. Алайда, осы ерекшелікке қарамастан, жазбаша құжаттың болуын көрсетпейтін барлық қалған келісім де белгілі бір әдістермен бекітуді жоққа шығармайды, оларды шартты түрде 2-ге бөлуге болады: Біріншісі, тергеу әрекеттері кезінде бейне, аудиотехниканы не өзге де арнайы ғылыми-техникалық құралдарды пайдалана отырып, жекелеген жағдайларда куәгерлердің қатысуымен, олардың мазмұнын материалдық тасығышта бір мезгілде белгілей отырып немесе аудио -, бейнежазба құралдарын пайдалана отырып сот отырысы кезінде тіркеу. Сонымен, келісім білдіру ең жиі қолданылатын тергеу әрекеттерінің бірі – тұрғын үйді тексеруде реттеледі. ҚР

ҚПК-нің 220-бабы 13-бөлігі тұрғын үй-жайды қарау онда тұратын кәмелетке толған адамдардың келісімімен ғана, бірақ осы Келісімнің түрін (қағаз немесе ауызша) көрсетпей жүргізілетіні ғана анықталды. Бұл ретте, жекелеген жағдайларда тергеу органдары теріс салдарларды болдырмау үшін мұндай келісімді қағаз жүзінде таңдайды. Жауап алынатын адам, егер оның айғақтары мәліметтермен байланысты болса жад ішінде сақтау қиын цифрлық деректермен, ол өтініш бойынша немесе оның келісімімен хаттамаға қоса тіркелуі мүмкін жазбаларды немесе құжаттарды пайдалана алады (ҚР ҚПК-нің 210-бабы 5-бабы). ҚР ҚПК-нің 123-бабының 10-бөлімінде егер іс жүргізу әрекетіне қатысушы өзінің физикалық кемшіліктеріне байланысты хаттаманы өзі оқи алмаса немесе оған қол қоя алмаса, онда оның келісімімен хаттаманы дауыстап оқиды және оның қорғаушысы, өкілі немесе өзі сенетін басқа жеке тұлға қол қояды, бұл туралы хаттамада белгі жасалады. ҚР ҚПК-нің 229-бабының 2-бөлігінің талаптарына сәйкес, олардың арасында танылатын адам орналасқан өзге адамдардың тергеу әрекетіне қатысу олардың ерікті келісімімен және танушы олармен көрінеу таныс болмаған жағдайда ғана мүмкін болады. Мәселен, қазіргі уақытта сот залында әрдайым үздіксіз жазба жүргізіледі және сот отырысының хаттамасы жүргізіледі. Демек, мұндай жағдайларда келісімді жазбаша түрде білдіру міндетті емес, мысалы, егер кодекстің 314-бабында көзделген істің аумақтық соттылығы ережелерін бұзу анықталса, онда сот процестің барлық қатысушыларының келісімімен істі өз ісінде қалдыруға құқылы (ҚР ҚПК-нің 316-бабы 2-бөлігі). Сотталушы бірінші болып айғақтар беруге келісін білдірген кездегі мән-жайлар (ҚР ҚПК-нің 367-бабы 2-бөлігі). Келісімді бекітудің тағы бір түрі қағазда еркін немесе белгіленген нысанда қолданылады, ол мемлекеттік мекемеде ресми кіріс хат-хабар ретінде тіркеледі. Мысалы, күдікті тергеудің кез келген сатысында прокурорға өтінішхат мәлімдеуге не оған жазаның түрі мен өлшемі туралы өз ұсыныстарын баяндай отырып, процестік келісім жасасу туралы келісім

білдіруге және процестік келісім жасасуға құқылы (ҚР ҚПК-нің 16-тармағының 64-бабы 9-бөлігі). Тергеуді бастауға және жалғастыруға, ұстауға, қамауға алуға, ұйқамаққа алуға, алып келуге, артықшылықты адамдарды қол сұғылмаушылықтан айыруға келісім алған кезде ұқсас нысан. нәтижесінде бізде келісімді немесе келісімді бекітудің 2 аспектісі бар, ол екі жағдайда да келісілмеген жағдайларда ауызша білдірілгеніне қарамастан жазбаша куәлікке ие:

1. Құжаттағы (көбінесе қаулыда немесе хаттамада) аудио-, бейнежазбаға қосымша бекітіле отырып немесе куәгерлердің қатысуымен расталған белгі. Мұнда келісімді қосымша бекіту қажет, болашақта оны алуды ешкім жоққа шығаруға мүмкіндік болмады;

2. Нақты немесе ерікті түрде жасалған құжат (өтініш, өтініш және т.б.). Нормативтік құқықтық актілерде "құжат" терминіне анықтама берілмейді, тек "электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" заңда ақпарат электрондық-цифрлық нысанда ұсынылған және электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған құжат Электрондық құжат болып саналады.[41]

Егер біз осы тұжырымдамадан бастасақ, онда құжат ақпараттың материалдық тасымалдаушысы ретінде түсініледі. Сонымен қатар, ҚР ҚПК-де мынадай ұғымдар айқындалды:

* іс жүргізу әрекеттері-ҚР ҚПК-ға сәйкес қылмыстық сот ісін жүргізу барысында жүргізілетін іс-әрекеттер (36-тармақтың 7-бабы);

* іс жүргізу шешімдері - қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыруға байланысты шығарылған қылмыстық процесті жүргізетін органдардың актілері (38-тармақтың 7-бабы);

Бұл ретте, ҚР ҚПК-нің 198-бабына сәйкес, сотқа дейінгі тергеп-тексеру процесінде Кодекске сәйкес қандай да бір процестік шешім қабылданған кезде сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам қаулы шығарады, ол да

қағаз немесе электрондық түрде ресімделеді. Осылайша, "келісім/келісу / келісу" іс жүргізу әрекетін, шешімді, нормативтік құқықтық актіні растаудың аралық кезеңі ретінде қағаз құжатта жазбаша белгі қою немесе электрондық түрде ЭЦҚ қою арқылы көрінеді. Прокурордың тағы бір ниеті немесе тұжырымы, ол да үлкен түсініспеушілік тудырды, "растау" белгісі болды. Заң шығарушы ақыры тергеу органдары мен прокуратура органдары тарапынан бұрын әртүрлі ресімдеулер қабылданған негіздерді Ақтау және ақтамау туралы қаулы арасындағы жиі кездесетін қателік пен шатасуды түзетуге қол жеткізді. ҚР ҚПК өзгергенге дейін егер тергеу органы істі ақтамайтындар бойынша тоқтатқаннан кейін, яғни Кодекстің 35-бабы 1-бөлігінің 3, 4, 9-12-тармақтарында және 36-бабында көзделген негіздер болса, онда қылмыстық іс қаулының өзін бекіту үшін прокурорға жіберіледі деп көзделген. Оңалту негіздері бойынша тоқтатылуға жататын істердің осындай санатын бөліп көрсету мақсатында тергеу жөніндегі салалық нұсқаулықта прокурор қаулының сыртқы жағында "Келісілді" деген белгіні куәландыру жолымен осындай істер бойынша түпкілікті шешім қабылдау қажеттігі көрсетілген. Алайда, бұл жағдай іс жүргізу құжатын едәуір түзетуге және дұрыс қалыптастыруға себеп болды, бұл оған заңды күш беруге кедергі болды. Қолданыстағы заңнамада прокурорлар тергеу органдарының қылмыстық істі не қылмыстық қудалауды тоқтату туралы барлық қаулыларын толық көлемде немесе қандай негіздер бойынша жасалғанына қарамастан – оңалтушы немесе ақталмайтын бөлігінде бекітеді делінген. Біз бұл тәсілді дұрыс деп санаймыз, өйткені екі жағдайда да қылмыстық іс бойынша түпкілікті шешім қабылданады және терминнің өзгеруінен, сайып келгенде, нәтиже айтарлықтай өзгермейді. [42]

Алайда, біздің жағдайда қолданылатын ең қолайлы анықтама, біздің ойымызша, С.А.Кузнецовтың редакциясымен үлкен түсіндірме сөздікте келтірілген, ол " бекіту-түпкілікті шешімді ресми түрде қабылдау, түпкілікті белгіленген деп тану (жобаны, күн тәртібін, тезистерді бекіту); заңды, заңды

түрде рәсімдеу, оған не беру керек- не. заңды күші (балаларды мұра құқықтарында, сот шешімін, тексеру актісін бекіту); Біреуді бір жерге тағайындауға түпкілікті санкция беру (профессор, директор лауазымында бекіту)". Сол сөздікте, сөз бекіту "бекіту - растау, бір нәрсені тану, бір нәрсе туралы куәлік ету (айтылғанның дұрыстығын, өткізілген тәжірибенің дәлдігін растау)" деген ұқсас және ұқсас мағынаға ие немесе мысал ретінде "жаңа заңды, басқарудың жаңа нысанын, біреудің шешім қабылдау құқығын бекіту қолданылады, оның пікірінің дұрыстығында, жиналыс хаттамалары" [43].

Жаңа ҚР ҚПК бойынша прокурорлар тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамның іс-әрекетін мынадай 5 жағдайда бекітуге құқылы:

1) қылмыстық істі не қылмыстық қудалауды тоқтату туралы қаулы келіп түскен сәттен бастап 10 тәулік ішінде толық көлемде немесе бөлігінде (ҚР ҚПК 1-тармағының 290-бабы 1-бөлігі);

2) 3 немесе 10 тәулік ішінде айыптаушы акт (ҚР ҚПК-нің 1, 302-тармақтары 190-бабының 7-бөлігі);

3) қылмыстық теріс қылық туралы хаттама (ҚР ҚПК-нің 1-тармағы 528-бабының 3-бөлігі);

4) 24 сағаттан кешіктірмей бұйрық өндірісін қолдану туралы қаулы (ҚР ҚПК 1-тармағының 629-3-бабы 4-бөлігі);

5) 10 тәулік ішінде процестік прокурордың қылмыстық істі қосымша тергеу жүргізу үшін қайтару туралы қаулысы (ҚР ҚПК 8-тармағының 193-бабы 2-бөлігі).

Бұдан басқа, ҚР ҚПК - нің 618-бабының 2-бөлігінің талаптарына сәйкес Бас Прокурор, облыс прокуроры немесе оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары күдіктімен, айыпталушымен, сотталушымен, ал сотталушымен-Бас Прокурормен не оның орынбасарларымен ынтымақтастық туралы іс жүргізу келісімін бекітеді (ҚР ҚПК-нің 618-бабы 2-бөлігі). Сот қылмыстық істе азаматтық талап қоюды қарау қорытындылары бойынша бітімгершілік

келісімді не дауды азаматтық талап бойынша медиация тәртібімен реттеу және ол бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы келісімді бекіту туралы шешім шығарады (ҚР ҚПК-нің 5-тармағының 170-бабы 1-бөлігі). Сондай-ақ, Соттардың қызметін ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық қамтамасыз етуді жүзеге асыратын орган ҚР Жоғарғы Сотының жанындағы Соттардың қызметін қамтамасыз ету департаментінің (ҚР Жоғарғы Сотының аппараты) басшысы тұлғасында өз бұйрығымен соттарға құжаттарды беру құралдарын электрондық құжат нысанында техникалық қолдану, оларды тіркеу, өңдеу, олармен танысу қағидаларын бекітеді (347-бап, 9-бап ҚР ҚПК). Олармен қатар анықтау органының бастығы 2 жағдайда:

1) қылмыстық құқық бұзушылық жасады деп күдіктелген адамдарды ұстау туралы хаттаманы бекітеді;

2) сотқа дейінгі тергеп-тексеруді тоқтату туралы қаулыны бекітеді (ҚР ҚПК-нің 62-бабы 5-бөлігі). Дәл осы нормада заң шығарушының "келісу" және "бекіту" табиғатының біртектілігі тұрғысынан ұстанымының алшақтығы байқалады. Осыған байланысты анықтау органы бастығының өкілеттігі "бекітуден" "келісуге" өзгертілуі және ҚР ҚПК-нің 7-бабы мынадай мазмұндағы тармақпен толықтырылуы тиіс: бекіту - іс жүргізу шешіміне немесе заңға тәуелді нормативтік құқықтық актіге қағаз құжатта жазбаша белгі қою немесе электрондық түрде электрондық цифрлы қол қою арқылы түпкілікті заңдық күш беру жөніндегі рәсім". Шынында да, қылмыстық істі тоқтату мәселесі өте маңызды және мұқият тексеруді қажет етеді, бірақ "келісемін" деген сөзді "бекітемін" деген сөзге ауыстыру құжаттың мазмұны мен мәнін де, оған қол қойған адамның, анықтау органының бастығы тұлғасындағы маңыздылығы мен өкілеттік деңгейін де өзгертпейді. Ақыр соңында, прокурордың қолы қойылғаннан кейін ғана құжат заңды болады және "келісемін" және "бекітемін" белгісінің басты айырмашылығы-құжатты келісу құжат бекітілгенге дейін, яғни оның алдында жүзеге асырылады. Егер анықтау

органының бастығы бір құрылымның басшысы, ал прокурор басқа құрылымның басшысы болып табылады және осы бағытта қалады деп есептесек, онда ҚР ҚПК-нің 62-бабының 5-бөлімінде көрсетілген бастықтың барлық өкілеттіктерін бекітуге ауыстыру қажет болады, өйткені анықтау органы бастығының келісімі мен прокурордың бекітуі бойынша тетік мынадай іс жүргізу шешімдерінде бар:

- айыптау актісі;
- қылмыстық теріс қылық туралы хаттама;
- бұйрық ісін қолдану туралы қаулылар.

2021 жылғы сәуірден бастап пилоттық режимде кісі өлтіру істері жөніндегі прокурордың негізгі іс жүргізу шешімдерін өз бетінше қабылдауымен (күдікті деп тану, біліктілігін айқындау, айыптау актісін жасау, тоқтату) байланысты 1 кезең сыналуда. Оның нәтижелері прокурордың іс жүргізу шешімдерін қабылдаудағы функциялары мен рөліне, сондай-ақ прокурордың қылмыстық қудалау жөніндегі өкілеттігін кеңейтуге байланысты жаңа заңнамалық бастамаларды таңдауға немесе одан бас тартуға байланысты жаңа ғылыми пікірталастар үшін іргелі негіз болады. Осылайша, сотқа дейінгі іс жүргізу шеңберінде негізгі шешімдерді қабылдау ерекшеліктерін зерделеу мынадай тұжырымдарға келуге мүмкіндік берді: 1. Жекелеген түйінді шешімдерді өз бетінше қабылдау жөніндегі прокурорларға құқықты берудің негізділігін прокуратура органдары кісі өлтіру туралы істер бойынша шешімдер қабылдайтын жүргізіліп жатқан пилоттық жобаны аяқтау және іске асыруды талдау қорытындылары бойынша айқындауға болады; 2017 жылғы 10 наурызда прокуратура органдарына қатысты ҚР Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Оның мазмұнына сәйкес (83-баптың 1-бөлігі) прокуратура мемлекет атынан заңда белгіленген шектерде және нысандарда Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуын жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүдделерін білдіреді және

мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады [44].

Бұл тұжырымға әртүрлі құқықтық актілерде әртүрлі ұжымдық атау беріледі. Мәселен, "Прокуратура туралы" Заңның 1-бабында ол "прокуратураны тағайындау" ретінде айқындалған, ал "Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 13 қазандағы № 563 Жарлығының 14-тармағында "Бас прокуратураның миссиясы" деп белгіленген. Айта кету керек, бұл жарлықпен Бас прокуратураның миссиясы алғаш рет анықталды [45].

Конституцияға қайта оралсақ, оның бұрынғы редакциясы шынымен де жаһандық деңгейде естілді және бұрынғы Бас Прокурор Ж. К. Асанов (қазіргі Жоғарғы Соттың Төрағасы) өз сөздерінде атап өткендей, олар ұзақ уақыт бойы "прокуратураның миссиясы қандай? Бұл ең қиын міндет екені белгілі болды. Олар жүйенің шашырап жатқанын көрді, нақты жауапкершілік аймағы жоқ, тек бір ғана міндет бар - шексізді құшақтау", - деп түсіндірді [46].

Бұл ретте, аталған редакция қабылданған сәттен бастап 3 жыл өткеніне карамастан, "прокуратура органдары қандай рөл атқарады және ол қайда бара жатыр?». Айта кету керек, қазіргі редакцияда көрсетілген тұжырымдар прокуратура органдары қызметінің негізгі бағыттары мен мазмұны ретінде 1995 жылғы «Прокуратура туралы» Заңның 4-бабында көрініс тапқан. Сонымен қатар, олардың алдында «ҚР Конституциясы мен заңдарыүстемдігін қамтамасыз ету, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында Прокуратура мемлекет атынан» деген тіркес тұрды және одан әрі жоғары қадағалауды жүзеге асырудан бастап құқықтық актілерде айқындалған өзге де функцияларға дейінгі барлық сипаттамалардың тізбесі жүргізілді [47].

Сонымен қатар, бұрынғы Бас прокурор Рашид Төлеутайұлы Түсіпбеков өзінің "ерекше миссия-жоғары қадағалау" мақаласында атап өткендей, Тәуелсіздіктің салыстырмалы түрде қысқа мерзімінде Қазақстан экономикада да, саяси салада да айтарлықтай жетістіктерге жетті. Мемлекет пен қоғамның

республикадағы бірлескен күш-жігерімен Қазақстан халқы қабылдаған Конституцияның арқасында демократия мен құқықтық мемлекеттің дамуы үшін берік іргетас құрылды.

Бүгінде прокуратура заңнаманың дәл және біркелкі қолданылуына, жедел-іздігі қызметінің, анықтау мен тергеудің, әкімшілік және Атқарушылық іс жүргізудің заңдылығына, сотта мемлекет мүдделерін білдіруге, сондай-ақ қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға жоғары қадағалауды жүзеге асырады. Бұл ретте аталған барлық бағыттардың негізі жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын, сондай-ақ мемлекет мүдделерін қорғау болып табылады. Прокуратура заңдардың және, ең алдымен, Конституция нормаларының дәл және біркелкі қолданылуын жоғары қадағалауды жүзеге асыратындықтан, оның мемлекеттік органдар жүйесіндегі рөлі мен орнын бағаламау, сайып келгенде, қоғамның құқықтық жағдайына теріс әсер етеді [48].

Бұл бағдар бізге "Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарының үстемдігін қамтамасыз ету, адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау" ретінде миссия ретінде әсер етеді, өйткені Конституция мемлекеттің негізгі заңы, онда 1-бапта адам және оның өмірі, құқықтары ең жоғары құндылықтары болып табылатын басқа да құқықтық мемлекеттермен қатар көрсетілген, сондай-ақ Бас прокурор атынан оларға кепілдік берудің пәрменді тетіктері бар. . Осыған байланысты қолданыстағы "Прокуратура туралы" Заңға тиісті өзгерістер енгізу ұсынылады және 1-бап мынадай редакцияда жазылсын: Прокуратура органдарының міндеті. Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарының үстемдігін қамтамасыз ету, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында Прокуратура мемлекет атынан заңда белгіленген шектерде және нысандарда Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуын жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүдделерін білдіреді және

мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады". Сотқа дейінгі кезеңде прокурордың функцияларына тікелей орала отырып, бұрынғы "Прокуратура туралы" Заң прокурордың мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асыру жөніндегі шектері мен өкілеттіктерін аттас 10-тарауда реттегенін атап өткен жөн. Осы Заңның 10-бабы қылмыстық қудалауды жүзеге асыра отырып, прокурор:

1) сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға, оны тергеп-тексеру үшін анықтау немесе тергеу органына беруге не оны өз ісіне қабылдауға құқылы екенін көрсетті;

2) жедел тергеу тобына басшылық жасайды, қылмыстық істі іс жүргізуге қабылдайды және сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізеді;

3) тергеу әрекеттерін жүргізуге қатысады;

4) заңда көзделген жағдайларда жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын адамдардың әрекеттері мен шешімдеріне, сотқа дейінгі тергеп-тексеруге санкция береді не санкция беруден бас тартады;

5) иммунитеті мен қылмыстық қудалаудан артықшылығы бар адамдарды қол сұғылмаушылықтан айыруға және қылмыстық жауаптылыққа тартуға келісім алу үшін ұсыныс енгізеді;

6) іс жүргізу келісіміне бастамашылық жасайды және жасасады, жасалған іс жүргізу келісімінің мәні болып табылатын қылмыстарды ашу мен тергеп-тексеруді ұйымдастыруға шаралар қолданады;

7) заңда көзделген негіздер бойынша қылмыстық істі не қылмыстық қудалауды тоқтатады; 8) қылмыстық істі сотқа жібереді; 9) заңда белгіленген өзге де өкілеттіктерді орындайды [49].

Заңның қолданыстағы редакциясында 19-бапта "қылмыстық қудалау" деген бір ғана сөйлем бар және ол "прокуратура мемлекет атынан қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасына сәйкес қылмыстық қудалауды жүзеге асырады" деп айтылады [50].

ҚР ҚПК қылмыстық заңмен тыйым салынған іс-әрекетті және оны жасаған адамды, соңғысының қылмыстық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін анықтау мақсатында, сондай-ақ осындай адамға жаза немесе өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын қолдануды қамтамасыз ету үшін айыптау тарабы жүзеге асыратын іс жүргізу қызметі ретінде айқындайды. [51]

Айыптау тарапына прокурор (мемлекеттік айыптаушы), тергеуші, анықтау органы, анықтаушы, сондай-ақ жәбірленуші (жеке айыптаушы), азаматтық талапкер, олардың заңды өкілдері мен өкілдері жатады. Кодексте сондай-ақ қылмыстық қудалау функцияларын жүзеге асыратын субъектілердің құқықтық өкілеттіктері (ҚР ҚПК-нің 8-тарауы), сондай-ақ оны жеке, жеке-жария және жария қудалау және айыптау істері бойынша жүзеге асыру нысандары (ҚР ҚПК-нің 3-тарауы) регламенттелген. Бұдан басқа, ҚР ҚПК-нің 193-бабында заң шығарушы сотқа дейінгі тергеп-тексерудің заңдылығын қадағалауды, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын прокурордың өкілеттіктерін бөлусіз аударады. Құқық теориясындағы, заңнамадағы және құқық қолдану практикасындағы қылмыстық қудалаудың әртүрлі аспектілері мен модельдері әртүрлі және пікірталас сипатына ие. Еуропада да, одан тыс жерлерде де прокуратура тергеу органдары оның қадағалау өкілеттіктерімен жұмыс істейтін сотқа дейінгі іс жүргізуді басқаратын айыптаушыны білдіреді. Неміс ғалымы профессор Клаус Роксиннің айтуынша, "прокуратура-полиция" қарым – қатынасында "прокурор сотқа дейінгі іс жүргізудің жетекшісі, ал полиция тергеушілері оның қолдары". Прокуратура органдарының өкілеттіктерін айқындау кезінде Еуропа елдері Еуропа Кеңесі Министрлер комитетінің 2000 жылғы 6 қазандағы "қылмыстық сот төрелігі жүйесіндегі прокуратураның рөлі" ұсынымдарына сүйенеді. Аталған ұсынымдар прокуратура прокурорларға тергеу органдарына қатысты билік өкілеттіктерін бере отырып, процестік басшылықты жүзеге асыра алатынын мойындайды [52].

«Қылмыстық қудалау» ұғымын және оның мазмұнын заңмен анықтаудың екіұштылығы оларды процессуалдық теорияда әртүрлі түсіндіруге болады. Мысалы, М.Б.Мұқашев қылмыстық қудалау «қылмысты және оны жасаған тұлғаны анықтауға, қылмыстық іс қозғауға, дәлелдеу процесін іске асыруға, кінәлілерді қылмыстық жауапкершілікке тартуға, сотта мемлекеттің айыптауды қолдауға, кінәсіздерді оңалтуға бағыттау, алдын-ала тергеу органдары мен прокурордық барлық әрекеттері» деп есептейді [53].

Сондай-ақ, "қылмыстық қудалау" және "айыптау" ұғымдары бірдей ме? Заңда олар бірдей деп көрсетіледі (ҚР ҚР ҚПК 22-тармағының 7-бабы және 32-бабы). Кейбір ғалымдардың пікірінше, қылмыстық қудалау айыптауға сәйкес келмейді, өйткені біріншісі кеңірек және екіншісін қамтиды. [54]

Ресей заңнамасында қылмыстық қудалау мен айыптау ұғымдарының арақатынасы мәселесі бойынша айтылған заң шығарушының ұстанымының сәйкес келмеуіне байланысты, ол Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 5-бабының 22 тармағында ол айыптауды "белгілі бір адамның осы Кодексте белгіленген тәртіппен қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті жасағаны туралы мәлімдеме" деп анықтады. 55) сол бап қылмыстық қудалауды "қылмыс жасады деп айыпталушыны, айыпталушыны әшкерелеу мақсатында айыптаушы тарап жүзеге асыратын іс жүргізу қызметі", ал п. 45) іс жүзінде тараптардың анықтамасын бере отырып, осы екі ұғымның арасында теңдік белгісін қойды (салыстыру үшін: "қарсыластық негізінде айыптау (қылмыстық қудалау) немесе айыптаудан қорғау функциясын орындайтын қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысушы тараптар") [55].

Г.Дашков «Бір елдің тәжірибесі немесе тіпті бір ғана факт барлық өркениетті елдердің жалпыға бірдей танылған тәжірибесі ретінде берілетін жағдайларға тап болу сирек емес" деп атап өтті. Бұл бізге елімізде қылмыстық қудалауды ұйымдастыру және процестік қамтамасыз ету туралы шет елдердің заң шығару материалын механикалық қарызға алуды алып тастау туралы

қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Теория тұрғысынан қылмыстық қудалау белгілі бір адамға-айыпталушыға қарсы жүзеге асырылады, сондықтан" қылмыстық қудалау "мен" айыптау " әдебиетте баламалы ұғымдар ретінде жиі қарастырылады [56].

Заң ғылымы әрқашан қылмыстық қудалауды біркелкі анықтау төңірегінде сұрақтар қойды, бірақ ол ешқашан біржақты түсінікке жете алмады. Ғалымдардың көзқарастары қылмыстық қудалау өзінің іс-әрекетінен (әрекетсіздігінен) қауіпті зардаптардың туындауына жол берген субъектіге (жеке тұлғаға) қатысты мемлекеттік биліктің әрекеті болып табылатындығына бір ғана әсер етті [57].

Қылмыстық қудалаумен қатар, прокурордың құқық қорғау рөлін және азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қозғайтын барлық тергеу шешімдерін прокурор қылмыстық қудалау органы ұсынған дәлелдемелер негізінде қабылдауға тиіс. Нәтижесінде адамның негізгі құқықтарын шектеу тәртібі халықаралық практикаға сәйкес келтірілетін болады. Осылайша, прокуратураның мемлекет атынан қылмыстық қудалауға қатысты қызметін реттейтін қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерді талдау әр қызметкердің жұмысын ұйымдастыруға әсер ететін прокуратура органдарының миссиясын түзету қажеттілігін тудырды. Бұл прокурор органдарының "халық үніне құлақ асатын мемлекет" тұжырымдамасына көшу және қылмыстық сот төрелігі жүйесінің үш буынды моделі негізінде адам құқықтарын қорғауды күшейту жолымен азаматтардың сенім деңгейін арттыру жөніндегі жүргізіліп жатқан реформаларымен расталады.

Сонымен, ЭЫДҰ елдері прокуратураларының қызметі Конституциямен, "Прокуратура туралы", "сот ісін жүргізу туралы" заңдармен, қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу кодекстерімен реттеледі. Кейбір елдерде Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс те бар. Прокуратура органдарының функциялары: бүкіл әлемде прокурорлардың негізгі қызметі мемлекет атынан

қылмыстық қудалауды жүзеге асыру болып табылады. Алайда оны жүзеге асыру формасын шартты түрде 3 топқа бөлуге болады. Бірінші нысан-сотқа дейінгі тергеуді іс жүргізу және сотта мемлекеттік айыптауды қолдау. Ол ЭЫДҰ-ның барлық елдерінде қарастырылған.

Сотқа дейін тергеуді басқара отырып, прокурор сотта айыптаудың негізін құрайды. Екінші нысан төрт елде (Венгрия, Польша, Португалия, Түркия) көзделген қылмыстық істерді тікелей тергеу. Бұл ретте сотта мемлекеттік айыптауды басқа прокурор жүзеге асырады. Үшінші нысан тергеуші дербес тұлға болып табылатын сотқа дейінгі тергеуді жүзеге асыру кезінде полиция қызметін прокурордың қадағалауында көрсетіледі. Ол үш елде (Швеция, Колумбия, Греция) қарастырылған. Сондай-ақ, бірқатар елдерде (Дания, Израиль, Финляндия) прокурорларға құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қатысты қылмыстарды, сондай-ақ терроризм мен экстремизмге (Нидерланды, Канада, Финляндия) қатысты істерді тергеуге өкілеттік берілгенін атап өткен жөн. Германияда прокуратура қылмыстық істерді тергеп, сотта айыптауды қолдайды, полиция тек прокурордың тапсырмасы бойынша тергеу жүргізеді.

Кісі өлтіру, лауазымдық қылмыстар, экономика саласындағы қылмыстар, терроризмге, экстремизмге, педофилияға байланысты қылмыстар, прокурорлар өз бетінше тергеуде. Ол үшін Германияның прокуратура органдарында құрылымдық бөлімшелер жұмыс істейді. Осылайша, ЭЫДҰ-ның дамыған елдеріндегі прокуратура органдарының негізгі функциясы қылмыстық қудалау болып табылады, оның ішінде 61-і полиция қызметіне іс жүргізу арқылы жүзеге асырылады, онда іс бойынша барлық негізгі шешімдерді прокурор қабылдайды. Мысалы, ЭЫДҰ-ның 37 елінің 33-только (Израиль, Ирландия, Исландия және Испаниядан басқа) тек прокурор адамға күдік пен айып тағуға, оның әрекеттерін саралауға және азаматтардың конституциялық құқықтарын шектейтін тергеу әрекеттерін санкциялау туралы сот алдында өтініш жасауға

құқылы. ЭЫДҰ-ның барлық елдерінде прокурорлар тергеудің кез келген сатысында кез келген негіздер бойынша істі тоқтату туралы шешім қабылдауға құқылы. Тек 6 елде (Словакия, Дания, Израиль, Ирландия, Исландия, Испания) прокурордан басқа полиция тоқтату құқығына ие, бірақ тек прокурордың келісімімен.

Айыптау актісін жасау және оны сотқа жіберу Ұлыбританияны қоспағанда, ЭЫДҰ-ның барлық елдеріндегі прокуратураның айрықша функциясы болып табылады, онда прокурордан басқа полиция осы өкілеттікке ие, бірақ тек елеусіз қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша. Қазақстан осы елдермен салыстырғанда құқық қорғау және арнайы органдар прокурорды айналып өтіп, тергеу әрекеттерін санкциялау туралы сотқа өтінішхаттар жіберетін, өз бетінше күдік туғызатын және айып тағатын жалғыз мемлекет болып табылады. Германия, Грузия және Эстонияда полиция қылмыстарды ашумен және дәлелдемелер жинаумен айналысады, прокурорлар полицияның процедуралық қызметін басқарады және тергеу жүргізеді, ал сот үкім шығарады. Құқық үстемдігі индексі бойынша олар алғашқы 50 мемлекетке кіреді (Германия – 7 орын, Эстония - 19 орын, Грузия – 47 орын). Қазақстан-70 орын.

Германияның қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасына сәйкес тек прокурорлар сотқа барлық тергеу әрекеттері мен бұлтартпау шараларына санкциялар алу үшін жүгінеді, тергеуді уақытша тоқтатады, қылмыстық істерді тоқтатады, бөледі және байланыстырады, соттың келісімімен айыппұл салынады, қоғамдық жұмыстарды тағайындайды, айыппұл қорытындысын жасайды, оны сотқа жібереді, мемлекеттік айыптауды қолдайды.

Полиция өкілеттіктеріне қылмыстар туралы арызды тіркеу, прокурордың тапсырмасы бойынша тергеу әрекеттерін жүзеге асыру, оның ішінде құжаттарды алу, қарау, жауап алу, сараптама тағайындау, тыңдау және т.б.

Германия, Эстония, Грузияда прокурорлар қылмыстар туралы арызды

тіркеу бойынша полициямен баламалы өкілеттіктерді жүзеге асырады, тергеу әрекеттерін жүргізеді.

Германияда полиция прокуратураның тапсырмасы бойынша сот санкциялайтын «құпия» тергеу әрекеттерін іске асырады. Эстония мен Грузияда прокуратура жедел іздестіру қызметін қадағалайды. Аталған елдерде талданған сотқа дейінгі тергеп-тексерудің 20 негізгі функциясының барлығын прокурор , соның ішінде соттың санкциясынмен іске асады. ЭЫДҰ елдердің жоғарыда аталған тәжірбиесі үш буынды қылмыстық моделді енгізу жолымен біздің құқық қорғау жүйемізді жаңғырту мен дамыту үшін [58].

2. СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДЕГІ ҮШ БУЫНДЫ МОДЕЛЬ ШЕҢБЕРІНДЕГІ АЙЫПТАУ АКТІСІ

2.1 Қазақстан Республикасында Қылмыстық процестегі айыптау актісінің түсінігі мен мағынасы.

Кез-келген іс жүргізу құжатымен жұмыс істей бастағанда оның мәнін, мағынасын және құқықтық салдарын білу қажет. Тек осы тәсілмен оны дайындау және құрастыру кезінде заңдылық пен негізділікті сақтауға болады. Бұл ең алдымен, азамат пен адамның конституциялық құқықтарын қамтамасыз ету үшін қажет. Қылмыстық қудалау органы шығарған іс жүргізу құжаты қандай жағдайларда (жағдайларда) және қай сәтте заңды күшке ие болатынын және құқықтық салдарға әкеп соғатынын білу керек.

ҚР ҚПК-нің 7-бабында Кодексте қамтылған кейбір ұғымдарға түсініктеме беріледі. Осылайша, бұл нормада қылмыстық процесте қолданылатын белгілі бір ұғымның мәні көрсетіледі. Қылмыстық процесті жүргізетін органдардың бірқатар іс жүргізу шешімдеріне келетін болсақ, бұл мақалада қаулы, үкім, хаттама, наразылық, өтініш, іс жүргізу келісімі, сотқа дейінгі тергеудің аяқталуы туралы есеп және шағым сияқты ұғымдар түсіндіріледі. Алайда "айыптау актісі" ұғымының анықтамасы көрсетілмеген. Егер сотқа дейінгі тергеуді реттейтін ҚР ҚПК нормаларымен танысатын болсақ, онда "айыптау актісі" ұғымының анықтамасын таба алмаймыз. Мұндай жағдайда айыптау актісі туралы айтылған ҚР ҚПК нормаларын талдау қажет деп саналды.

"Айыптау актісі" ұғымына өз анықтамасын беруге тырысып, біз, ең алдымен, айыптау актісін сотқа дейінгі тергеудің қорытынды іс жүргізу құжаты, қылмыстық қудалау органының қорытынды шешімі ретінде қарастырдық. Сондықтан, ҚР ҚПК-нің 7-бабында келтірілген түсіндірулерге

оралсақ, "қорытынды шешім" ұғымының мағынасын қарастырған жөн. Заң шығарушы оны "қылмыстық процесті жүргізетін органның іс бойынша іс жүргізудің басталуын немесе жалғасуын болдырмайтын, сондай-ақ, кем дегенде, түпкілікті емес, істі мәні бойынша шешетін кез келген шешімі" деп түсіндіреді [59].

Айыптау актісінде төмендегілер арасында қайшылық болмауы шарт

Қылмыстық қудалау органы сотқа дейінгі тергеп-тексеру нәтижелері бойынша оны есеп түрінде аяқтау және айыптау актісін жасау үшін істі прокурорға жіберу қажеттілігі туралы қорытынды шешім қабылдай отырып, істі мәні бойынша шешеді. Бірақ бұл түпкілікті емес, өйткені прокурор одан әрі шешім қабылдайды.

Айыптау актісін жасайтын Прокурор да істі мәні бойынша шешіп, күдікті адамды айыпталушы деп танып, оны сотқа береді. Алайда, бұл оның шешімі түпкілікті емес. Айыптау актісі іспен бірге сотқа жіберілген жағдайда, ол бойынша түпкілікті шешімді (тағылған айыптың мәні бойынша) сот

қабылдайтын болады.

Прокурордың өзіне айыптау актісімен келіп түскен қылмыстық істі екі тәулік ішінде немесе оған айыптау қаулысымен қылмыстық іс келіп түскен жағдайда үш тәулік ішінде зерделеуге, оларды бекітуге не кодексте регламенттелген басқа шешім қабылдауға құқығы бар. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру органының бастығы үшін заң шығарушы мұндай мерзімді белгілемеген. Заң шығарушының пікірінше, сотқа дейінгі тергеп-тексеру органының бастығы қылмыстық істі тергеу сатысында өзіне бағынысты сотқа дейінгі тергеп-тексерушылардың іс жүргізуіндегі қылмыстық істің материалдарын тексеру арқылы қылмыстық істі тергеу барысы туралы мәліметтерге ие болуы керек [60].

Айыптау актісін жасау барысында мыналарға мән беру керек:		
Айыптау актісінің стилі, тілі және логикасы	Құқықтық құжаттардың мәтіндері белгілі бір тілдік және стилистикалық ерекшеліктерге ие	Заңды мәтінде не болуы мүмкін және мүмкін емес, сөйлемді қалай құруға болады, қандай сөздерді қолдану керек және қайсысы орынсыз

Сотқа дейінгі тергеу кезіндегі айыптау актісі-бұл белгілі бір адамға қатысты нақты қылмыстық айыптауларды баяндайтын ресми айыптау құжаты. Оны әдетте үлкен алқабилер алқасы прокурор оларға дәлелдер келтіріп, айыпталушы қылмыс жасады деп сенуге негіз бар екеніне сендіргеннен кейін шығарады.

Айыптау қорытындысында айыпталушыға тағылған айыптар баяндалады, олар болжамды қылмыс (қылмыс), қылмыстың (қылмыстың) жасалған күні мен орны және кез келген басқа да тиісті мәліметтер туралы ақпаратты қамтуы

мүмкін. Сондай-ақ, айыпталушының аты-жөні көрсетілген және күдікті қылмысқа қатысы бар кез-келген сыбайлас немесе басқа адамдар туралы ақпарат болуы мүмкін.

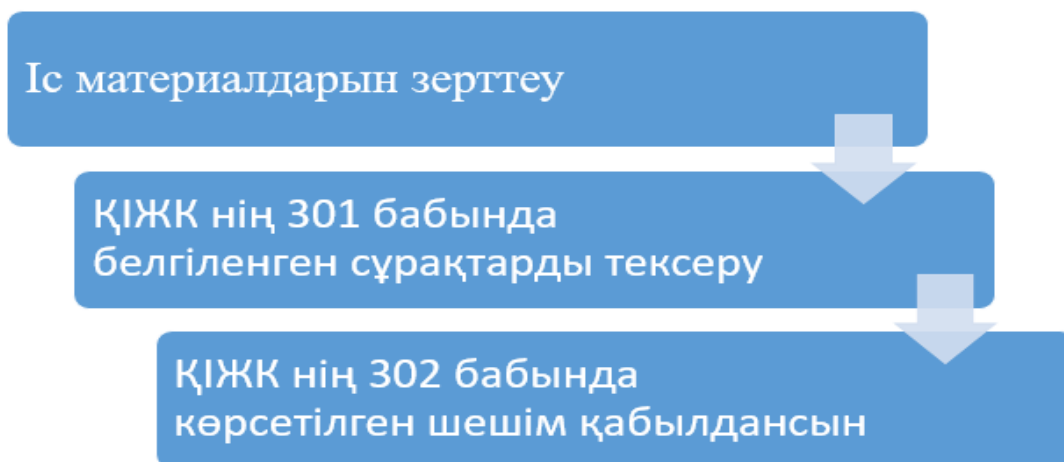
Айыптау қорытындысы қылмыстық сот төрелігі процесінде маңызды қадам болып табылады, өйткені ол айыпталушыға қатысты ресми сот ісін бастайды. Айыптау үкімі шыққаннан кейін айыпталушыларға оларға тағылған айыптар туралы ресми түрде хабарланады және сотта жауап беруге және өздерін қорғауға мүмкіндік алады [61].

Қазақстан Республикасында айыптау актісі-сотқа дейінгі тергеу барысында прокуратура жеке тұлғаға тағылған ресми айыптау. Айыптау қорытындысының мақсаты-айыпталушыға өзіне тағылған айыптар туралы хабарлау және оның кінәсін немесе кінәсіздігін анықтайтын сот ісін бастау.

Айыптау қорытындысы шығарылғаннан кейін, айыпталушыға әдетте айыптар туралы хабарланады және өзін кінәлі немесе кінәсіз деп тану мүмкіндігі болады. Егер айыпталушы өзінің кінәсіздігін мәлімдесе, іс сотқа жіберіледі, онда прокурор айыптауды растайтын дәлелдер келтіреді және айыпталушының өзін қорғауға мүмкіндігі болады.

Қазақстанда сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңі айыпталушы қамауда ұсталуы мүмкін ұзақ кезеңге созылуы мүмкін екенін атап өту маңызды. Бұдан басқа, Қазақстанның қылмыстық сот төрелігі жүйесі құқық қорғау ұйымдары тарапынан алдын ала қорытындыға және әділ сот талқылауына құқықтарға қалай қарайтыны үшін сынға ұшырады [62].

**ҚІЖК нің 300 бабы тәртібімен келіп түскен қылмыстық іс бойынша
прокурордың міндеттері**

Егер сізге немесе сіз білетін адамға Қазақстанда айып тағылса, заңгерлік кеңес алу және қылмыстық істер бойынша тәжірибелі адвокатқа өкілдік алу үшін мүмкіндігінше тезірек жүгіну маңызды.

Электрондық қылмыстық іс контекстіндегі айыптау қорытындысы-бұл айыпталушыға электрондық қылмыстық іс бойынша тағылған айыптарды көрсететін ресми құжат. Оны әдетте прокурор жасайды және айыпталушыға қатысты қылмыстық іс қозғау үшін сотқа ұсынады.

Айыптау қорытындысында айыпталушының нақты іс-әрекеттері туралы егжей-тегжейлі ақпаратты қоса алғанда, болжамды электрондық қылмыстық қылмыстың сипаты көрсетіледі. Сондай-ақ, прокурор сотталушыға тағылған айыптарды қолдау үшін сотта ұсынғысы келетін дәлелдер туралы ақпарат болады.

Электрондық қылмыстық істе айыптау актісі құқық бұзушылыққа, жеке басын қорлауға, алаяқтыққа немесе киберқылмыстың басқа түрлеріне қатысты айыптауларды қамтуы мүмкін. Айыптау қорытындысы іс қаралатын юрисдикциядағы электрондық қылмыстық істерді реттейтін тиісті заңдар мен нормативтік актілерге сәйкес дайындалуы керек.

Айыптау актісіт жасалғаннан кейін айыпталушыға оған тағылған айыптар

туралы хабарланады және сотта осы айыптауларға жауап бере алады. Егер айыпталушы кінәлі деп танылса, оған құқық бұзушылықтың ауырлығына байланысты айыппұлдар, түрмеге қамау немесе жазаның басқа түрлері сияқты жазалар қолданылуы мүмкін. "Істі мәні бойынша шешетін, бірақ түпкілікті емес, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталуы туралы есеппен келіп түскен қылмыстық іс материалдарын зерделеу нәтижелері бойынша прокурор жасайтын қорытынды іс жүргізу шешімі (қорытынды іс жүргізу құжаты)" [63].

2.2 Жалпы айыптау актісінің құрылымы, ерекше белгілері мен мазмұны.

- Айыптау актісі сотқа дейінгі іс жүргізу кезеңін аяқтайды.
- Ол прокурор дайындағаннан кейін заңды күшке ие болады.
- Айыптау актісі күдікті адамды айыпталушы деп тануға әкеп соғады.

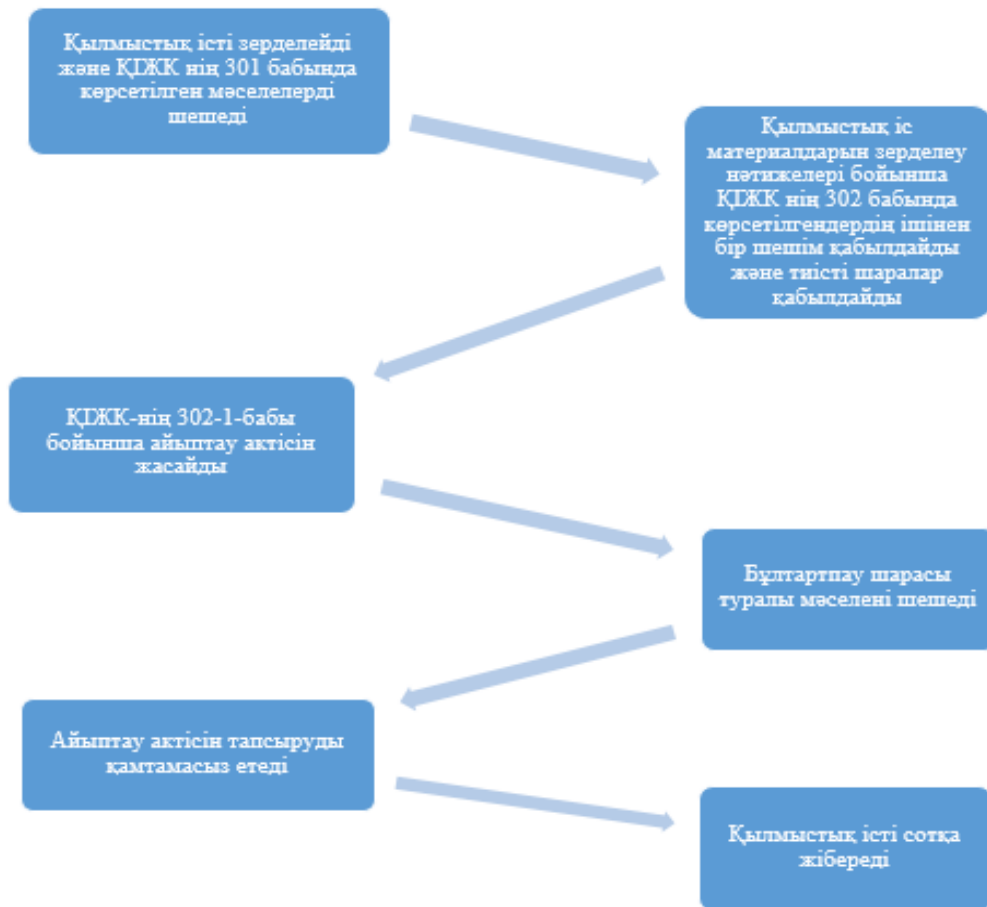
Айыптау актісі дайындалғаннан кейін жәбірленуші (-лер) және оның өкілі (-лері) айыптау тарабы ретінде сот отырысына шақырылуға жататын адамдардың тізіміне енгізіледі.

Айыптау актісі сот талқылауының шегін анықтайды. ҚР ҚПК-нің 340-бабына сәйкес бас сот талқылауы көрсетілген баптың екінші бөлігінде көзделген жағдайды қоспағанда, сотталушыға қатысты және ол сотқа берілген айыптау шегінде ғана жүргізіледі. Бұл өзіне қатысты айыптау актісі жасалған адамға (адамдарға) қатысты және оған (оларға) тағылған айыптау көлемінде ғана сот талқылауын жүзеге асыруды білдіреді, оның шегінен шығуға сот құқылы емес.

Бұл ретте, ҚР ҚПК-нің жоғарыда аталған бабының екінші бөлігіне сәйкес, егер сотталушының қорғау құқығы бұзылмаса, айыптауды өзгертуге жол берілетінін есте ұстаған жөн [64].

Прокурордың 6 әрекеті

Айыптау актісінің мәні сондай-ақ негізгі сот талқылауындағы сот тергеуі айыптаушының сотталушыға тағылған айыптаудың мәнін баяндауынан басталады, ол көрсетілген құжаттың сипаттамалық-дәлелді бөлігінде баяндалады. Негізінен сот процестері ашық түрде жүргізілетінін ескере отырып, айыптау актісін қоғамдық құжат сияқты қарастыруға болады.

Айыптау актісін жасау қылмыстық қудалаудың сотқа дейінгі іс жүргізу сатысынан сот ісін жүргізу сатысына өтуінің алғышарты болып табылады.

Айыптау актісі заңдылық, негізділік талаптарына жауап беруі және дәлелді болуы тиіс.

Заңдылық айыптау актісі қылмыстық іс жүргізу заңының талаптарына сәйкес келуі, қылмыстық құқық нормаларын, сондай-ақ материалдық құқықтың

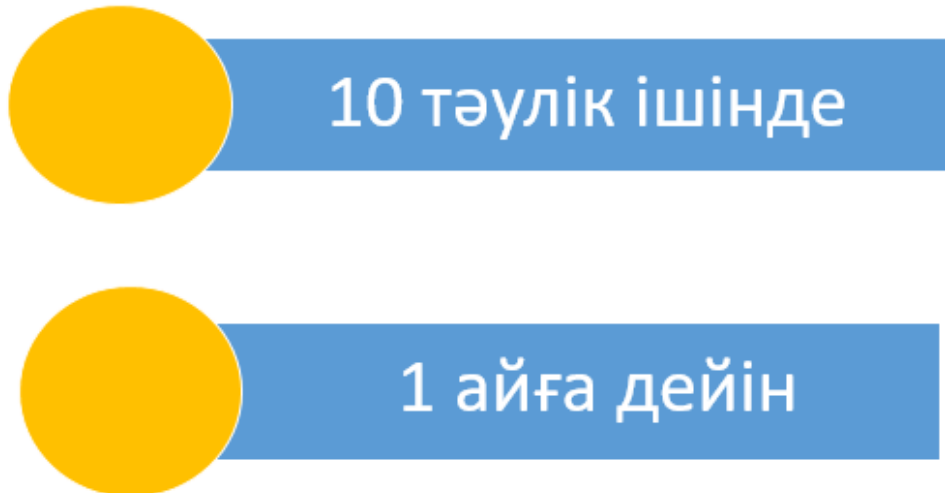
басқа да нормаларын дұрыс қолдануға негізделуі , айыптаудың тұжырымдамасы күдіктінің іс-әрекетін саралау туралы қаулыда көрсетілген айыптауға сәйкес келуі керек.

Егер айыптау актісінің қорытындылары тергеп-тексерудің нақты мән-жайлары мен нәтижелеріне сәйкес келсе, ҚР ҚПК-де көзделген тәртіппен алынған объективті дәлелдемелермен расталса, негізділік танылады. Айыптау актісінде дәлелдеу нысанасына кіретін барлық фактілер мен мән-жайлар келтірілуге тиіс.

Айыптау актісінің уәждемесі үшін оған дәлелдер келтіру керек, соның негізінде кейбір дәлелдер дұрыс (рұқсат етілген), ал басқалары істің нақты мән – жайларына сәйкес келмейді деп танылады. Бұл талап елеулі қайшылықтар болған кезде туындайды, оларды жою мүмкін болмады. Бұл жерде айта кету керек, бұрын айыптау актісін жасау тергеушінің өкілеттігіне кірген кезде, оның сипаттамалық-дәлелді бөлігінде адамды айыптауға негіз болатын жағдайларды растайтын дәлелдердің тізімі ғана көрсетілген.

Заңға сәйкес қазір ҚР ҚПК-де прокурордың айыптау актісінің сипаттамалық-дәлелді бөлігінде дәлелдемелер тізбесін емес, айыпталушының кінәсін растайтын дәлелдемелердің өзін баяндау туралы талап белгіленді. Соңғысы әр дәлелдеменің қысқаша мәнін ұсыну қажеттілігін білдіреді. Бұл ретте айыптау актісінің сипаттамалық-дәлелді бөлігінде қорғаушы тараптардың дәлелдерін өз пайдасына және осы дәлелдерді тексеру нәтижелерін келтіру қажет [65].

302-бап. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталуы туралы есеппен келіп түскен қылмыстық іс бойынша прокурордың шешімі мен әрекеттері

2.3 Айыптау актісін жасаудағы кемшіліктер, үш буынды модель жүйесімен байланысы.

Айыптау актісі сотқа дейінгі тергеп-тексерушы сотқа дейінгі тергеп-тексеру аяқталғаннан кейін жасайды және оны екі лауазымды адам: сотқа дейінгі тергеп-тексеру органының бастығы және прокурор бекітуге тиіс. Бұл ретте заң шығарушы прокурорға айыптау актісін немесе айыптау қаулысын бекіту туралы шешім қабылдау үшін уақыт береді.

Сотқа дейінгі тергеу кезінде айыптау актісі деп – белгілі бір тұлғаға қатысты нақты қылмыстық айыптауларды баяндайтын ресми айыптау құжаты. Бұл құжатты прокурор оларға дәлел келтіріп, айыпталушы қылмыс жасады деп шешім қабылдауға негіз бар екеніне сендіргеннен кейін шығарады [66].

302-бап. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталуы туралы есеппен келіп түскен қылмыстық іс бойынша прокурордың шешімі мен әрекеттері

10 тәулік ішінде

1 айға дейін

Қазақстанда сотқа дейінгі тергеп-тексеруді аяқтау нысандарын өзгерту себептерінің бірі прокурордың айыптау актісін жасау практикасын кезең-кезеңімен, бірақ үзік-үзік енгізуі болып табылады. Прокурор бұл функцияны сотқа дейінгі тергеудің аяқталуы туралы есеппен алдын ала тергеу нысанында аяқталатын неғұрлым күрделі істер бойынша орындайтын болады.

1) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін істі сотқа жіберу туралы қаулымен (ҚР ҚПК 518-бабы);

2) айыптау хаттамасымен (анықтау нысанында тексерілетін істер бойынша – ҚР ҚПК 190-2-бабы);

3) сотқа дейінгі жедел тергеп-тексеру хаттамасымен (ҚР ҚПК 190-бабының 4-2-бөлігі);

4) бұйрық өндірісін қолдану туралы қаулымен (ҚР ҚПК 629-2-бабы).

Сотқа дейінгі өндірістің осындай тарихи және ұтымды моделін біз ширек ғасыр бұрын қолдадық: егер "айыптау" түсінігінен бас тартудың бір нұсқасы сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезеңінде "айыптау", "айыпталушы", "кінәлі" ұғымдарынан бас тарту болуы мүмкін. Алдын ала тергеудің міндеттері "іс

бойынша мән-жайларды анықтау және зерттеумен" шектелуі тиіс (Қазақ КСР ҚПК 94-бабы). Айыпталушы және айыптау қорытындысы ретінде тарту институтын алып тастау адамды күдікті ретінде тарту туралы сөз жүргізуге мүмкіндік береді. Айыптау қорытындысының орнына тергеуші тергеу нәтижелері бойынша талдамалық анықтама жасайды, онда адамның жасалған қылмысына қатысы бар екендігі туралы алдын ала тұжырымдар тұжырымдалады" [67].

Зерттеу барысында мынадай арнайы әдістердің кешені пайдаланылды: проблеманы жүйелік-құрылымдық, формальды-құқықтық және логикалық талдау; ұлттық заңнаманың тиісті нормаларын және оны қолдану практикасын

сараптамалық бағалау; құқықтық нормаларды түсіндіру; проблематикаға тұжырымдамалық тәсілдерді сындарлы-сыни талдау; айыпталушыны сотқа беру сатысы және оның мәртебесі мәселелері бойынша тәуекелдер құқықтық модельдеу.

Егер біз осы тараудың жаңа және бұрынғы редакцияларын талдайтын болсақ, онда тергеушінің қылмыстық істің жиналған материалдарының жиынтығын талдау, жүйелеу және алдын-ала бағалау бойынша өзгертілген функциясын сақтай отырып, тұжырымдаманы қарапайым ауыстыру айқын.

Осылайша, прокурор жан-жақтылық, толықтық және объективтілік қағидатына нұқсан келтіріп, қылмыстық істің материалдарын дербес зерделеу, талдау және бұл ретте өзінің ішкі сенімі негізінде емес, тергеушінің сотқа дейінгі тергеуді аяқтау туралы есебі негізінде ғана айыптау актісін жасауға азғырылады. Осыған байланысты Ұлы процессуалист ғалым И.Я. Фойницкийдің тұжырымдамасы бүгінгі күнге дейін маңызды. «Айыптау» - күдіктіге сот үкімі емес, қылмыстық жауапкершілікке тарту туралы өтініш; сондықтан оның барлық тұжырымдары ұсыныстар түрінде ғана айтылуы керек, айыптау актісі сөзбе-сөз және көлемді болмауы керек [68].

Егер айыптау актісін жасауға негіз болмаса прокурордың іс әрекеті

1959 жылғы Қазақ КСР ҚІЖК-нің XXII тарауы айыпталушыны сотқа беру функциясын бірінші сатыдағы сотқа жүктеді, Тарихи алдыңғы іс жүргізу тәртібімен сабақтастықты сақтап қалды. 1997 жылғы ҚР ҚПК оны сотқа дейінгі іс жүргізу жүйесіне дербес кезең - айыпталушыны прокурордың сотқа беруі ретінде көшірді (284-бап). Кезеңнің орнын қайта бағалау сот айыптаушы тараптың өзіне тән емес функцияларын орындаудан босатылған кезде айыптау, қорғау және қылмыстық істі шешу функцияларын бөлудің қылмыстық іс жүргізу теориясын ұстануға негізделген.

Сонымен қатар, ҚР ҚПК – нің 2022 жылғы 27 желтоқсандағы 305-бабының жаңа редакциясында қылмыстық процестің дербес сотқа дейінгі сатысының атауы алынып тасталды-айыпталушыны прокурордың сотқа беруі, ол қылмыстық істі сотқа жіберуге ауыстырылды. Бір қарағанда, айыпталушының де-юре сотына берілу кезеңі алынып тасталды, бірақ іс жүзінде ол өзінің негізгі мақсатын сақтайды.

Прокурордың айыпталушыны сотқа беру сатысының мәні мен мазмұнын

айқындайтын ерекше белгілер (міндеттері, оларды шешу тәсілдері мен құралдары, қатысушылар, мерзімдері, қорытынды шешімдері) оның қылмыстық процестің сатылары жүйесіндегі оқшаулануы мен дербестігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді [69].

Айыптау актісі заңға тек мазмұнымен ғана емес сонымен қатар құрылымымен де сәйкес келуі керек

Бұл жағдайда ҚР заң шығарушысы тұжырымдаманы ауыстыруға жол берген сияқты, бірақ кезеңнің мазмұнын өзгертпеді. Өйткені, айыптау актісін жасай отырып, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталуының өзге де қорытынды нысандарын (хаттамалар, келісімдер, қаулылар) бекіте отырып, прокурор күдіктіні айыпталушы мәртебесіне ауыстырады, соттағы мемлекеттік айыптаудың көлемі мен шегін айқындайды, прокурордың сотқа дейінгі іс жүргізу жөніндегі қорытынды процестік шешімі (нысанына қарамастан) соттың басты сот талқылауын тағайындау туралы мәселені қарауы үшін негіз болып табылады. Прокурор айыпталушыны сотқа беретін айыптау шектеріне негізгі сот талқылауының шектері байланысты. Бас сот талқылауын тағайындау кезінде судья сотталушының сотқа берілген қылмыстық Заңын дәл көрсетуге міндетті (ҚР ҚПК 322-бабы 2-бөлігінің 2-тармағы). Егер бұл ретте

сотталушының жағдайы сотталушыға неғұрлым ауыр айып тағу қажеттілігіне байланысты нашарласа немесе бастапқы айыппұлдан өзгеше болса, сот олардың шегінен шығуға құқылы емес. ҚР ҚПК 340-бабы 1 және 5). Сонымен қатар, сот қызметінің бағыты ретінде сот үкімі 1-бөлімде қамтылған. 394 (Ақтау), 3 - тармақ, 494 – баптың 12-бөлігі кассация, 2-тармақ, 614-баптың 1-бөлігі кінәсін мойындау туралы мәміле.

ҚР ҚПК 302-1-бабының 4-бөлігі айыптау актісінің қарар бөлігінде айыпталушыны сотқа беру туралы прокурордың шешімі және қылмыстық істі ол сотталған сотқа жіберу туралы көрсетілетінін белгілейді [70].

Айыптау актісіне қосымша

Осылайша, прокурордың айыпталушыны сотқа беру сатысының мәні прокурордың кезең-кезеңімен шешім қабылдауынан тұрады:

- а) айыпталушының сотқа жүгінуі;
- б) қылмыстық істі соттылығы бойынша тиісті сотқа жолдау.

Сонымен қатар, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді аяқтаудың өзге де нысандарын талдау: анықтау, сотқа дейінгі жеделдетілген тергеп-тексеру, бұйрық іс жүргізу, хаттамалық нысан, кінәні мойындау туралы жасалған мәміле

ҚР ҚПК-де елеулі олқылыққа жол берілгенін көрсетеді.

1) прокурор жеке және жария айыптау істері бойынша ресми мемлекеттік айыптауды жария түрде білдірген хабарландырудың болмауы;

2) прокурор-мемлекеттік айыптаушы үшін айыпталушы сотқа берілмеген мемлекеттік айыптау шегін сотта белгілемеу;

3) сотталушының жағдайын нашарлату қажет болған кезде соттың басты сот талқылауының шегін айқындауының мүмкіндіксіздігі;

4) сотталған адамның жағдайын нашарлату қажет болған кезде апелляциялық және кассациялық сатылар шегінің бұлыңғырлығы.

Айыпталушының орнына айыпталушы. Сотқа дейінгі тергеп – тексеру сатысы реформаланғаннан кейін 2015 жылдан бастап айыпталушының іс жүргізу фигурасы оны күдіктіге айналдырумен және қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысудың екі түрін енгізумен жойылды: бастапқы күдік (толық емес) және ресми күдік (толық-ҚР ҚПК бойынша айыпталушы ретінде тартудың аналогы 2015 жылға дейін). Олардың мәртебесін қайта форматтау сотқа дейінгі іс жүргізудегі кінәсіздік презумпциясының маңыздылығын күшейту әрекетімен байланысты.

ҚР ҚПК 65-бабының 1-бөлігіне сәйкес күдікті, егер оған қатысты прокурор болса, айыпталушы мәртебесіне ие болады:

- айыптау актісі жасалды;

- бұйрық ісін қолдану туралы қаулы, қылмыстық теріс қылық туралы хаттама, сотқа дейінгі жедел тергеп-тексеру хаттамасы, айыптау ХАТТАМАСЫ бекітілді;

Осы баптың екінші бөлігіне сәйкес өзіне қатысты сот талқылауы тағайындалған айыпталушы, ал өзіне қатысты шағымды сот өз ісін жүргізуге қабылдаған жеке айыптау істері бойынша сотталушы деп аталады.

Өзіне қатысты айыптау үкімі шығарылған сотталушы сотталушыға айналады (ҚР ҚПК 65-бабының 3-бөлігі).

Жоғарыда келтірілген нормалардан көрініп тұрғандай, айыпталушы қысқа мерзімді және фрагментті түрде өзінің іс жүргізу жағдайында болады.

Айыпталушы мәртебесінің қысқа мерзімділігі сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталуы туралы есеппен аяқталмаған қылмыстық істердің көпшілігі бойынша айыпталушыны прокурордың сотқа беру сатысы, әдетте, он тәулікке дейін созылатындығымен айқындалады (ҚР ҚПК 302-бабының 2-бөлігі).

Осыған байланысты айыпталушының өзіне заңмен берілген кең құқықтарды толық пайдалануға нақты мүмкіндігі жоқ (ҚР ҚПК 65-бабының 5-бөлігі). Олардың ішінде мыналарды ажыратуға болады:

- өз құқықтары мен заңды мүдделерін заңға қайшы келмейтін құралдармен және тәсілдермен қорғау;
- қорғауға дайындалу үшін жеткілікті уақыт;
- қорғаушының қатысуымен ғана айғақтар беру;
- дәлелдемелерді ұсыну;

Айыпталушының барлық құқықтары сотқа дейінгі тергеу сатысында немесе нәтижесінде түрінің ерекшеліктерін көрсетпестен біршама декларативті сипатта болады.

"Сотталушы" анықтамасы заңнамалық терминологияға 1864 жылғы Ресей Империясымен теңдігі сияқты сәйкессіздігін көрсетеді. Адамның "сотта" болуы қылмыстық-процестік құқықтық қатынастардың вертикалдылығын, адамның судьяға (сотқа) тәуелділігін, сотталушы тек құқықтық қатынастардың құқықсыз объектісі деп танылған кезде оның онсыз да қиын құқықтық жағдайын төмендетеді.

Құзыретті, тәуелсіз, объективті, бейтарап, адал және сатылмайтын соттың алдында (үміттенеміз) тең құқықты субъектілер арасындағы осы құқықтық қатынастардың көлденең проекциясы қарсылас сот талқылауы жағдайында олардың материалдық және іс жүргізу мүдделері қорғаныс тарапына прокуратура органдарының мемлекеттік айыптауларына белсенді және тиімді қарсы тұруға мүмкіндік береді. Содан кейін күдіктінің, айыпталушының және

сотталушының құқықтарының жиынтығын прокурор айыпталушыны сотқа беру, басты сот талқылауын тағайындау және бірыңғай субъект - айыпталушы кезіндегі басты сот талқылауы сатысында толық іске асыру әбден мүмкін. Осыған байланысты сағаттың 1) тармағына тиісті толықтырулар енгізу қажет. ҚР ҚПК 190-бабы 7, 192-2-бабы 6-бабы 1) - тармағы, 16-1-тармағы 1) 193-бабы 1-бөлігі, 528-бабы 3-бөлігі 1) тармақшасы, 617-бабы 4-бөлігі және 629-3-бабы 4-бөлігі 1) тармақшасы шамамен мынадай редакцияда: "айыпталушыны сотқа беру туралы шешім қабылдайды".

Сонымен қатар, біз келтірген дәлелдер қылмыстық процеске "сотталушы" сияқты қатысушының мәртебесінен бас тарту және оны "айыпталушы" іс жүргізу фигурасына ауыстыру туралы мәселе қоюға негіз береді. Ол үшін заң шығарушы ҚПК-нің 65-бабының екінші бөлігін жоғалтуға қоюы керек. Бұдан басқа, ҚР ҚПК-нің 65-бабының үшінші бөлігінде "сотталушы" деген сөзді "айыпталушы" деген сөзбен ауыстырған жөн, сонымен процестік заңның бүкіл мәтіні бойынша осындай техникалық-заңдық ауыстыруды жүргізген жөн.

Жоғарыда айтылғандар келесі тұжырымдарды тұжырымдауға мүмкіндік береді:

- институттарды, өндірістерді, сатыларды, олардың кезеңдерін, процеске қатысушылардың мәртебесін кез келген реформалау, олардың функциялары мен өкілеттіктерін қайта бөлу қылмыстық сот ісін жүргізудің ұтымды құрылған және қисынды жүйесін, қылмыстық процестің мақсатына қол жеткізуді және міндеттерін шешу;

- Соттың қылмыстық істі кейіннен қарау шегі арасындағы байланыстырушы буын бола отырып, өз мақсатын сақтайды және оның мазмұны прокурордың айыптау актісін жасаудан басқа, тергеуді аяқтаудың өзге де нысандарына қатысты қалпына келтірілуі тиіс;

- негізгі сот талқылауында тараптардың тең құқықтылығы мен бәсекелестігін күшейту, Тарапқа мемлекеттік айыптауға қарсы тұрудың тең іс

жүргізу мүмкіндіктерін берудің алғышарттарын жасау үшін қылмыстық іс жүргізу функциялары теориясының контекстінде "сотталушы" ұғымынан бас тартып, оның мәртебесі прокурор сотқа берген сәттен бастап және айыпталушы шығарылғанға дейін қолданылатын "айыпталушы" анықтамасына ауыстырылуы керек сот үкімі [71].

Айыптау актісін жасау тақырыбы бұрын құрылымы жағынан да, мазмұны жағынан да кәсіби қызығушылық тудырды. Қылмыстық процестің үш буынды моделін енгізу басталғаннан бері бұл қызығушылық, әсіресе прокуратура тарапынан айтарлықтай байқалды. Соңғысы түсінікті, өйткені 2022 жылдан бастап прокурорлар айрықша өкілеттіктеріне айыптау актісін жасау туралы шешім қабылдауға кезең-кезеңімен кірісті. Алдыңғы заңнамаға сай, айыптау актісін тергеу немесе анықтау бөлімдерінің қызметкерлері жасайтын еді. Соңғы орын алған өзгерістерге байланысты, тергеушілер мен анықтаушылар тергеудің

аяқталғаны туралы есеп беред, ал прокуратура қызметкерлері аталған есепке сүйене отырып айыптау актісін құрады.

Қылмыстық істі сотқа беру кезіндегі қудалаудың егжей-тегжейлері юрисдикцияға және қарастырылып отырған құқықтық жүйеге байланысты. Бірақ тұтастай алғанда, айыптау-бұл қылмыстық іс қозғалған және айыптау ретінде ұсынылған ресми жазбаша айыптау (мысалы, аудандық прокурор немесе сот прокуроры). Ол айыпталушының өзіне тағылған айыптар туралы хабардар болуын және оның қорғанысын дайындауын қамтамасыз етеді.

Прокурорлардың айыптау актілерін жасау нәтижелері үнемі Бас прокуратура басшылығының назарында болады. Жоғары қадағалау органы прокурорлардың айыптау актісін жасау туралы заңды және негізделген шешімдер қабылдауын, қылмыстық іс жүргізу заңнамасының талаптарына қатаң сәйкестікте айыптау актілерін жоғары кәсіби деңгейде жасауды қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдайды.

Айыптау қорытындысының кейбір жалпы сипаттамалары мен біліктіліктеріне мыналар жатады:

Ресми айыптар: айыптау қорытындысында айыпталушыға нақты қылмыстық айып тағылады, сондай-ақ болжамды қылмыс пен тиісті заңдар мен ережелерді бұзу туралы егжей-тегжейлі сипаттама беріледі. Бұған айыптауларды растайтын фактілер мен дәлелдер кіреді.

«Қазақстан Республикасының бірнеше заңнамалық актілеріне құқық қорғау органдары, прокуратура мен сот арасындағы өкілеттіктер мен жауапкершілікті ажырата отырып, үш буынды модельді енгізу бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының №88-VII заңына қол қойылған күні Бас Прокурор аумақтық прокуратура органдарының басшыларының алдына тиісті міндет жүктеді.

Құқықтық стандарт: айыптау үкімін шығару үшін айыптау әдетте "ақылға қонымды күмәнсіз"заңды дәлелдемелер стандартына сәйкес келуі керек. Бұл

ұсынылған дәлелдер үлкен қазылар алқасын немесе судьяны айыпталушы қылмыс жасады деп сенудің ықтимал себебі бар екеніне сендіру үшін жеткілікті күшті болуы керек дегенді білдіреді.

Үлкен қазылар алқасының өкілдігі: кейбір юрисдикцияларда прокурор істі және дәлелдемелерді үлкен қазылар алқасына ұсынады. Үлкен қазылар алқасы дәлелдемелерді қарастырады және айыптау қорытындысын шығаруға жеткілікті негіз бар-жоғын шешеді. Үлкен қазылар алқасының шешімі әдетте көпшілік дауыспен қабылданады.

Айыпталушыға хабарлама: айыптау қорытындысы айыпталушыға өзіне тағылған айыптар туралы ресми хабарлама ретінде қызмет етеді. Бұл айыпталушыға нақты айыптаулардан хабардар болуға және соған сәйкес қорғаныс стратегиясын жасауға мүмкіндік береді.

Сот талқылауының негізі: айыптау қорытындысы жасалып, іс сотқа берілгеннен кейін, айыптау қорытындысында көрсетілген айыптар сот талқылауының негізін құрайды. Айыптау органы айыптауды қолдайтын дәлелдемелер ұсынады, ал қорғаныс органы өз кезегінде дәлелдемелерге қарсы шығып, өз пікірін айтуға мүмкіндік алады.

Бас прокуратураның қылмыстық қудалау қызметі ҚР ҚПК 302-бабы 1-бөлігіне сәйкес прокурорлар жасаған айыптау актілерін зерделеп, талдады, 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында-прокурорлардың айыптау актілерін жасау жөніндегі құзыретін кеңейтудің бірінші кезеңі басталды. Нәтижелер Бас прокуратура басшылығының қатысуымен айыптау актісін жасауға ҚР ҚПК талаптарының жіберілген кемшіліктері мен жеке басқа қатысты құқық бұзушылықтарын жою жөнінде нақты шаралар қабылдау талқыланды [72].

Кіріспе бөлім

Кіріспе бөлімде прокурор өзіне қатысты айыптау актісі жасалатын айыпталушының (айыпталушылардың) тегін, атын, әкесінің атын (ол болған кезде), айыпталушы (айыпталушылар) туралы мәліметтерді (азаматтығы, отбасылық жағдайы, кәсібі, білімі, тұрғылықты жері, сотталғандығының болуы), оны (оларды) сипаттайтын өзге де мәліметтерді көрсетеді өзіне қатысты сайланған бұлтартпау шарасы, оның әрекеттері сараланатын қылмыстық заң (бап, бөлім, тармақ) деректері.

Сипаттамалық-уәждемелік бөлім

Сипаттамалық-уәждемелік бөлімде: айыптаудың мәні, қылмыстың жасалған орны мен уақыты, оның тәсілдері, уәждері, салдары және басқа да елеулі мән-жайлары, жәбірленуші туралы мәліметтер, айыпталушының кінәсін растайтын дәлелдемелер; Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 48-бабына сәйкес тәркіленуі мүмкін мүлік туралы мәліметтер; айыпталушының кінәсін растайтын дәлелдемелердің тізбесі жазылады. мүлік Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 48-бабына сәйкес тәркіленуі мүмкін; оның жауапкершілігін жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар; психоактивті заттарды қолдануға байланысты психикалық, мінез-құлық бұзылыстарынан (зурулардан) емдеуді қолданудың алғышарттары болып табылатын мән-жайлар туралы мәліметтер; қорғау тарапының өз пайдасына дәлелдемелері және осы дәлелдерді тексеру нәтижелері. Айыптау актісінде істің томдары мен парақтарына сілтемелер болуы керек.

Айыптау актісінің қарар бөлігі

Айыптау актісінің қарар бөлігінде айыпталушының (айыпталушылардың) тегі, аты және әкесінің аты (ол болған кезде), қылмыстық заңның өзіне айыпталатын іс-әрекет сараланатын нақты бабы, бөлігі мен бабы, айыпталушыны сотқа беру және қылмыстық істі ол сотталған сотқа жіберу туралы шешім көрсетіледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Тәуелсіздігімізді алғаннан бері сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүйесінің ақсап тұрғаны бәрімізге белгілі. Алайда сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүйесіне қазіргі уақытта Мемлекет басшысының тапсырмасымен әр түрлі өзгерістер мен реформалар енгізілуде. Ел боламын десең, ертеңінді ойла демекші, қабылданып жатқан жобалар қуантады. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің озық деңгейде жүргізілуі, ол азаматтардың құқық қорғау органдарына деген сенімін күшейтеді. Ал сенім күшейген жерде міндетте түрде тәртіп пен бақталастықтың артуының арқасында, қызметтің сапасы артатыны сөзсіз. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің сапасын арттыру арқылы, біз көптеген қылмысты алдын алатын едік. Қызметкерлердің кәсібилігі де тікелей қызметтің сапасына байланысты. Егер қылмыс азайса, көптеген саланың дамығанын көрер едік. Себебі құқық қорғау органдарының қызметі ең елеулі қызмет, бірақ көп адам бұны байқамауы мүмкін.

Сонымен қатар тергеу, анықтау бөлімшелерінің қызметкерлерінің берген сауалдарына сүйене отырып. Үш буынды модель шеңбері аясында, жұмыс жасау кей кезде қиынға соғып отыр. Жәбірленуші оқиға орнына шақырған кезде арыз, жәбірленушіден жауап алу хаттамасы және оқиға орнын қарап тексеру хаттамасы жазбаша түрде алынады. Әрі қарай тергеуші немесе анықтаушы құжаттарды сканерлеу арқылы жүйеге енгізеді, ол айтарлықтай уақыт алады.

Қағазбастылықтан, электронды ақпарат тасығышқа көшуге байланысты туындаған мәселелерді шешуі керек. Тергеуші, анықтаушы қылмыстық істі тәуелсіз жүргізуі керек. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталған уақыттан бастап тергеуші, анықтаушы қылмыстық істі өзі жүргізіп, тергеу әрекеттерін жасайды. Қылмыстық іске нақты баға беретін ол сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізген адам. Сол себепті қандай дәрежедегі қылмыс болса да, айыптау актісін тікелей

тергеуші, анықтаушы өзі құруы керек.

Аталған мәселе бойынша менің ойым, тергеуші анықтаушы оқиға орнына планшет және ноутбукпен баруы керек. Біршама жылдар бұрын учаскелік полиция инспекторлары мен патрульдік полиция полкін планшетпен жабдықтау олардың жұмысын едәуір жеңілдеткен еді. Тергеуші, анықтаушылар планшетпен жабдықталған соң, оқиға орнын қарап тексеру және басқа да тергеу әрекеттері бейне жазба арқылы жүргізіліп, ноутбук арқылы жауап алынушы еді немесе жауап алу және басқа да тергеу әрекеттері планшетпен тек бейнежазбаға түсірілу арқылы жүргізілетін еді. Осыған орай үш буынды модель шеңберін тек қабылдап қана қоймай әрі қарай дамыту қажет.

Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің сапасының артуы тікелей мамандардың жетіспеушілігіне де байланысты. Әсіресе Ішкі істер органдарында тергеуші, анықтаушылардың аздығы олардың сотқа дейінгі-тергеп тексеру мерзіміне кешігуге алып келіп жатады. Тиісінше Ішкі істер органдары құқық қорғау саласында басты рөлге ие. Көптеген қылмыстық істің тағдыры Ішкі істер органдарының мойнында. Сол себепті тергеу, анықтау қызметкерлерінің штаттық санын өсіру қажет.

Қылмыстық процеске қатысушылардың пікірін және қылмыстық процесті жүргізетін адамның техникалық мүмкіндіктерін көрсетеді, оларды сақтау кезінде тиісті қаулы шығарылады. Бұл ретте іс қағаздарын жүргізудің қағаз нұсқасы прокурор қабылдайтын шешімдерді келісу және бекіту үшін электрондық формат мүмкіндігін біріктіруге мүмкіндік береді (ҚР ҚПК 42-1-бабының 3-бөлігі). Соңғы ереже қылмыстық сот ісін жүргізуді жеделдету және прокурорлық қадағалауды оңтайландыру міндетіне жауап береді. Мұнымен келіспеу мүмкін емес. Бұл нұсқау күш қолдану арқылы (мысалы, тексеру, тінту және т.б.) тергеу әрекеттерін рұқсатсыз жасау жағдайларына да қатысты деп есептейміз.

2014 жылғы 4 шілдедегі ҚР ҚПК 298 бабының 1-бөлігінде «сотқа дейінгі-

тергеп-тексеруді жүргізетін адам» тергеуші немесе анықтаушы екені көрсетілген. Ендеше тергеу немесе анықтау бөлімінің қызметкерлері қылмыстық істі басынан аяғына дейін жүргізсе, айыптау актісін өзі бекітуі қажет. Себебі істің басы-қасында жүрген адам ғана мән-жайға толық баға бере алады. Тергеу және анықтау бөлімдерінің қызметкерлерінің жоғары деңгейде жұмыс жасауы үшін, статусы мен беделі бірінші орында тұруы қажет. Алайда ҚР ҚПК өзгертулер мен толықтырулар енгізілгеннен кейін сотқа дейінгі-тергеп-тексеруді жүргізетін адам тек сотқа дейінгі тергеп-тексерудің аяқталғандығы туралы есеп береді. Қылмыскер өзіне тиесілі әділ жазаны алуы үшін, сотқа дейінгі-тергеп-тексеруді жүргізетін адамның айыптау актісін құруы маңызды.

Сонымен қатар, ҚР ҚПК 60-бабы мен 63-бабтарының 1-бөліктерінде «тәуелсіз, бейтарап» деген сөз жетіспейді. Тергеуші немесе анықтаушы сотқа дейінгі тергеп-тексеруді тәуелсіз, бейтарап жүргізуі қажет. Себебі тергеу тобының басшысы ретінде тікелей сотқа дейінгі-тергеп тексеруді жүргізетін адам барлық жауапкершілікті өзінің мойнына алады. Тергеу, анықтау бөлімдерінде қызметкерлердің жетіспеушілігін дәлел ретінде алсақ болады.

Атап айтқанда, заң шығарушы қылмыстық сот ісін жүргізу форматы туралы қабылданған шешімге шағымдану құқығы берілген қылмыстық процеске қатысушылардың пікіріне жүгіне отырып, нені білдірді (ҚР ҚПК 42-1-бабының 2-бөлігі). Бір мүдделі қатысушының пікірі жеткілікті ме, әлде бұл ұжымдық пікір болуы керек пе (тергеуші, прокурор, жәбірленуші, күдікті және оның қорғаушысы)?

Егер норманың диспозициясында көрсетілген ережелерді ұстанатын болсақ, онда тергеуші ең алдымен сот ісін жүргізудің таңдалған форматына қатысты барлық қатысушылардың пікірін білуге, яғни қатысушыларға электрондық форматқа көшу тәртібін түсіндіру хаттамасын жасауға және хаттамаға енгізілген тиісті өтініштерді іріктеуге міндетті деп болжанады. Көрсетілген талаптарды орындағаннан кейін ол прокурормен электрондық

форматта келісе отырып, тиісті қаулы шығарады. Содан кейін прокурордың шешімін қатысушыларға жариялайды, содан кейін ғана істі іс жүргізуге қабылдау туралы қаулы қабылданады. Мұндай рәсім тым бюрократияланған деп санаймыз, әсіресе ол дәлелдеу процесіне және заңдылықтың сақталуына (прокурордың құзыреті), сондай-ақ тергеуге қатысушылардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуына (тергеу судьясының құзыреті) әсер етпейтін ұйымдастырушылық мәселелерге қатысты. Осылайша, сот ісін жүргізу форматы туралы мәселе прокурордың құзыреті болып табылады.

Осыған байланысты тергеушінің, анықтаушының міндеті тек бастапқы материалды жинау және оны прокурорға дереу жіберу болып табылады, ол заңға сәйкес өндіріс форматын, іс-әрекеттің біліктілігін, құқық бұзушылықтың тергелуін және өндірістің ақылға қонымды мерзімін анықтауға міндетті. Мұндай түсінік ҚР ҚПК-де бекітілген қолданыстағы рәсімдерге қайшы келмейді және тергеу процесін оңтайландыруға мүмкіндік береді, өйткені ол алдын ала қаулы жасау және оның көшірмесін прокурорға келісу үшін жіберу міндеттілігін жояды. Осы ереже қосымша тергеу жүргізу үшін істі қайтаруға теңестірілуі және ҚР ҚПК 192-бабының 7-бөлігінде бекітілген ережелермен жиынтықта қаралуы тиіс, ал жаңартылған іс жүргізу бойынша ақылға қонымды мерзімді прокурор белгілеуі қажет, бірақ іс қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын адамға келіп түскен сәттен бастап бір айдан аспауы керек деп санаймыз. Мерзімді одан әрі ұзарту жалпы негіздерде қарастырылады.

Сонымен қатар, бұл түзетулер прокурор мен анықтау органы, тергеу бөлімі бастықтарының құзыретін бөлетін нақты сызық жасады. Прокурор-айыпталушының пайда болуын немесе қылмыстық істің тоқтатылуын білдіретін сотқа дейінгі тергеп-тексерудің қорытынды құжатын бекітетін жалғыз субъект (59-бап, 62-бап, пп.16, 17 б. 1 және т.б. ҚР ҚПК 290-бабы, 289-бабы, 193-бабы 2-бабы, 9, 10, 11-бабы).

Өндірісті қысқартылған тәртіппен регламенттейтін өзгерістер мен

толықтырулар (хаттамалық нысан, бұйрықтық іс жүргізу, кінәні мойындап келу туралы мәміле нысанындағы процесс келісімі, қысқартылған сот талқылауы). Тергеу судьясы шығарған шешімдерге шағымданудың және сотта қараудың апелляциялық тәртібі (ҚР ҚПК 107-бабы). Дәлелдемелерді ұсыну және зерттеу рәсімі (айғақтарды депозитке салу - ҚР ҚПК 366-бабының 4-бөлігі). Судьяға қарсылық білдіру негіздері(ҚР ҚПК 87-бабы 7-1, 7-2-Б.).

Бұйрық шығару рәсімі аса маңызды өзгерістерге ұшырады (ҚР ҚПК 64-1 тарауы).

Күдіктінің мәртебесін және оның іс-әрекетінің біліктілігін белгілеу кезеңінде прокурордың басшылық рөлі күшейтілді, ашылмаған құқық бұзушылықтар бойынша іс-әрекеттің біліктілігін өзгерту рәсімі енгізілді (ҚР ҚПК 25-тарауы).

Осыған ұқсас рәсім, күдіктінің іс-әрекетін саралау туралы қаулымен келісу үшін (ҚР ҚПК 203-бабы 1-1, 1-2, 1-3) және күдіктінің біліктілігін не құқық бұзушылық біліктілігін өзгерту немесе толықтыру туралы қаулымен (БЖ. ҚР ҚПК 207-бабы 1, 1-1) көзделген.

Бір қарағанда, бәрі қарапайым. Бірақ ұйымдастырушылық және процедуралық сипаттағы проблемалар туындауы заңдылық. Ең алдымен, жеделдік мәселесі. Көрсетілген шартты қалай қамтамасыз ету керек? Прокурор бір, ал қаулыны келісуге міндетті тергеушілер мен анықтаушылар бұдан да көп екенін ескере отырып, аталған рәсім бұрын қолданыста болған (Қазақ КСР ҚІЖК және ҚР ҚІЖК 1997 ж.) қылмыстық істі бастау туралы қаулымен келісу және 1.1-нысанды статистикалық карточкаға қол қоюмен ұқсастығы бойынша кезекті формальдылыққа айнала ма?

Егер іс көптеген эпизодтардан (томдардан) тұрса немесе қылмыс бірге жасалса ше? Прокурор осының бәрін физикалық түрде қайта қарап, зерттеп, ұсынылған әрбір қылмыстық іс бойынша заңды және негізделген шешім қабылдай ала ма? Шығудың жалғыз жолы: прокурорлардың санын көбейту.

"Дереу" термині бізде түсініксіздік тудырады, прокуратура кеңсесінде тіркелгеннен кейін бірден деген мағынада қолданылады. Егер тергеушінің кезегі келесі күнге ғана сәйкес келсе немесе анықтау органынан прокуратураға дейінгі қашықтық жеткілікті үлкен болса және келу уақытында қиындықтар туындаса, «дереу» деп санала ма?

Осы уақытта күдікті қайда болады және ол қылмыстық процесте оның іс жүргізу мәртебесін түбегейлі өзгертетін шешімді келісу кезінде қатысуға құқылы ма? Егер ол ұсталмаса (ҚР ҚПК-нің 128-бабының негізінде), бірақ бостандықта болса, бұл оның қозғалыс еркіндігіне конституциялық құқығын бұзу ретінде қарастырылмайды және бұл оған келтірілген зиянды өтеуге негіз бола ма? Әрине, электронды сәйкестендіру мүмкіндігі бар. Бірақ егер іс қағаз түрінде жүргізілсе және прокурор тергеушінің есебін немесе күдіктімен сөйлесуді талап ететін шешімнің заңдылығы мен дұрыстығына күмәнданса, онда тікелей байланыс қажет. Процестің жылдамдығы мен толықтығын қамтамасыз ету мақсатында прокурорды тергеу жүргізілетін жерде (тергеу прокуроры) тұрақты үй-жаймен қамтамасыз ету не мәселені қашықтан шешуге мүмкіндік беретін үздіксіз ақпараттық арнаны жолға қою қисынды болар еді. Мұндай шешім тиісті ұйым мен қаржыландыруды қажет етеді.

Егер ол заңсыз, негізсіз болып табылса немесе өзге де теріс салдарға әкеп соқтырса, қабылданған шешіммен келісімін білдірген прокурордың жауапкершілігі қандай? Немесе жауапкершілік ҚР ҚПК 60-бабының 7-бөлігіне сәйкес орындаушыға жүктеледі ме? Бұл сотқа дейінгі тергеп-тексеруге қатысушылардың құқықтарын және бостандықтарын сақтау және оны шешу қылмыстық қудалау органы лауазымды тұлғасының заңды жауапкершілігінің мөлшері мен шекарасын айқындауға тиіс тергеу судьясының құзыретіне жатқызылуы тиіс деп санаймыз.

Анықталмаған тұлға жасаған ққб біліктілігін өзгерту немесе толықтыру туралы қаулыға (ҚР ҚПК 207-бабының 1-1-бөлігі) келетін болсақ, біздің

ойымызша, ашылмаған қылмыстар бойынша (мысалы, хабар-ошарсыз кеткен адамға қатысты) іс-әрекеттің біліктілігін нақтылауды талап ететін жаңа мән-жайлар анықталған жағдайға қатысты (мысалы терроризмге, экстремизмге және т.б., қатысы бар екені анықталды.).

Қаралған заңнамалық новеллалар ҚР ҚПК енгізілген өзгерістер мен толықтырулардың заңдық күшіне ие бола отырып, сотқа дейінгі тергеудің дербес нысандары ретінде анықтау мен алдын ала тергеу арасындағы шекара іс жүзінде бұлыңғыр болады деген қорытындыға келуге мүмкіндік береді. Жалғыз маңызды айырмашылық сақталады-тергеудегі қылмыстық істер санаты. Бірақ прокурор тергеу органын өз бетінше анықтай отырып, тергеу ережелерін сақтамауға құқылы екенін ескере отырып, бұл критерий формальды болады.

Осылайша, сотқа дейінгі тергеу органдарының көптігінің орнына бір ведомствода - прокуратурада қылмыстық процесс нормаларында оларды бір мезгілде реттей отырып, билік өкілеттіктерінің біртіндеп шоғырлануы байқалады.

Ал халықаралық стандарттар мен қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарына (билік - күш - жауапкершілік) толық сәйкес келу үшін соңғы, негізгі буын алынбайды: нақты лауазымды тұлғаның қабылданған іс жүргізу шешімдері (келісу, бекіту, санкция) үшін заңда көзделген жауапкершілігі және осындай іс-әрекеттердің нәтижесінде жағымсыз салдардың туындауы мүмкін.

Біз өз тұжырымдарымыз бен ұсыныстарымыздың даусыздығына үміткер емеспіз, алайда Қазақстанның заң қоғамының пікіріне, ең алдымен, Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы мен Жоғарғы соты тарапынан тиісті түсініктемелер мен түсініктемелерге үміттенеміз.

Тергеу органдары:

-істерді үш буынды модель шеңберінде сапалы тергеп-тексеруді қамтамасыз ету жөнінде ұйымдастыру шараларын қабылдау қажет, Қылмыстық-процестік заңнама нормаларының бұзылуына жол берілмеуі керек.

- электрондық форматтан қағаз форматқа негізсіз көшуді болдырмау керек. Бұл ретте электрондық форматта тексерілетін істердің өсуі табиғи болуы және тергеушілер мен анықтаушылардың нақты тілегі есебінен жүруі тиіс. Істердің негізгі бөлігі сотқа жіберілуі тиіс;

- тергеп-тексеру жүргізу, тергеп-тексеру мерзімдерін ұзу, тоқтату туралы шешімдер қабылданған істерге тұрақты тексерулер жүргізу;

- тергеу бөлімшелері қызметкерлерінің штатын заңда көзделген штат санына дейін жасақтау және үш буынды модель жобасын іске асыру кезінде үш буынды модельді және «э-қылмыстық» іс пайдалану тұрғысынан оқыту семинарлары мен сабақтарын өткізуді жалғастыру;

- сотқа дейінгі-тергеп-тергеуді жүзеге асыратын бөлімшелердің барлық қызметкерлерімен э-форматта тергеп-тексеруді қамтамасыз ету;

- қылмыстық процесті кезең-кезеңмен цифрландырудың бекітілген жоспарына сәйкес істерді тергеуді ұйымдастыру үшін құрылымдық бөлімшелердің техникалық жабдықтандыру;

Үш буынды жүйенің аясында тергеудің сапасын арттыру қылмыстық сот төрелігінің әділ және тиімді жүйесін қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Тергеу - сапасын жақсартудың кейбір негізгі қадамдарына мыналар жатады

1. Барабар оқыту және сұхбат әдістері, сот-медициналық талдау және құқықтық процедуралар сияқты салаларда білімі мен дағдыларын арттыру үшін мамандарды жан-жақты оқыту. Сонымен қатар, тергеушілерге соңғы жабдықтар мен технологияларды қоса алғанда, ауқымды тергеулер жүргізу үшін қажетті ресурстарға қол жетімділікті қамтамасыз ету.

2. Берік құқықтық база: сотқа дейінгі тергеулерді реттейтін нақты және жан-жақты заңдар мен ережелер белгіленуі керек. Олар тергеушілердің де, күдіктілердің де құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ дәлелдемелердің жарамдылығын көрсетуі керек. Құқықтық базаның халықаралық деңгейде танылған сот төрелігі, әділ сот талқылауы және адам құқықтары стандарттары

мен қағидаттарына сәйкес келуін қамтамасыз ету.

3. Тәуелсіздік және бейтараптық: лауазымды адам өз жұмысында тәуелсіз және бейтарап екеніне көз жеткізуіміз керек. Олар негізсіз ықпалдан, саяси қысымнан немесе араласудан босатылуы керек және тек объективті дәлелдерді жинауға және талдауға бағытталуы керек.

4. Ынтымақтастық пен үйлестіруді нығайту: полицияны, сот-медициналық сарапшыларды, прокуратураны және тиісті үкіметтік ведомстволарды қоса алғанда, сотқа дейінгі тергеуге қатысатын әртүрлі агенттіктер арасындағы тиімді ынтымақтастық пен үйлестіруге жәрдемдесу. Тергеуге жан-жақты және біртұтас көзқарасты қамтамасыз ету үшін ақпарат пен тәжірибе алмасудың нақты хаттамалары мен механизмдерін жасау керек.

5. Технологиялық жетістіктер: тергеу процесін жақсарту үшін сот-медициналық құралдар, деректерді талдау, сандық сот сараптамасы және бақылау жүйелері сияқты соңғы технологияларды қолдану. Бұл технологиялар тергеудің сапасы мен тиімділігін арттыра отырып, дәлелдемелерді жинауға, талдауға және қайта құруға көмектеседі.

6. Мамандандырылған бөлімшелер және мамандарды даярлау: тергеу органдарында қаржылық қылмыстар, киберқылмыс және ұйымдасқан қылмыс сияқты қылмыстардың белгілі бір түрлерін тергеу үшін мамандандырылған бөлімшелер құрылуы керек. Бұл бөлімшелер мұқият және тиімді тергеу жүргізу үшін тиісті салаларда арнайы білімге, оқытуға және тәжірибеге ие болуы керек.

7. Үздіксіз бағалау және аудит: алдын ала тергеу процесін үздіксіз бағалау, бақылау және қадағалау тетіктерін енгізу. Бұл ішкі және сыртқы тексерулер, тиімділікті бағалау және кемшіліктерді анықтау үшін тәуелсіз қадағалау комитеті және тергеу сапасын бағалау және жақсарту бойынша ұсыныстар болуы мүмкін.

8. Прокурорлар мен тергеушілерді оқыту: прокурорлар мен тергеушілерді тергеу процедураларын, дәлелдемелерді және заң талаптарын бағалауды

қорғауды түсінуін жақсарту үшін білім беру бағдарламалары мен ресурстарын ұсыну. Бұл жалпы сотқа дейінгі процестің әділдігі мен тиімділігін арттырады.

9. Қауымдастықтың қатысуы: зерттеушілер мен олар қызмет ететін жалпы коммунизацияланған қауымдастықтар арасындағы берік қарым-қатынасты нығайтады. Қауымдастық мүшелерін қылмыстар туралы хабарлауға және тиісті ақпарат беруге, сондай-ақ тергеулердің қоғамдастықтың қажеттіліктері мен мәселелерін ескере отырып жүргізілуін қамтамасыз ету үшін кері байланыс пен есеп беру тетіктерін құруға шақырыңыз.

10. Үздіксіз оқыту және жетілдіру: зерттеу ұйымдарында үздіксіз оқыту және жетілдіру мәдениетін ынталандыру. Кәсіби даму мүмкіндіктерін ынталандырыңыз, білім алмасуды қолдаңыз және зерттеу саласындағы соңғы әзірлемелер мен озық тәжірибелерді қадағалаңыз.

Бұл шараларды іске асыру сотқа дейінгі тергеулердің сапасын, тұтастығын және бейтараптығын арттырады және сайып келгенде қылмыстық сот төрелігінің неғұрлым тиімді және сенімді жүйесін құруға ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН АҚПАРАТТАР КӨЗДЕРІНІҢ ТІЗІМІ

1. «Егемен Қазақстан» газетінің ресми сайты // Айналыс режимі: <https://egemen.kz/article/276065-ushbuyndy-model---adam-quyghynqorghaudynh-dganha-ulgisi> (жүгіну күні: 14.03.2022 жыл) – интернет көздері.
2. «Altay news» сайты // Айналыс режимі: <https://altaynews.kz/kz/detail-ylmysty-protsesti-sh-buyndy-modeli-degenimiz-ne/> (жүгіну күні: 15.03.2022 жыл) – интернет көздері.
3. Smith C. Interaction between the European Convention and the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms within the Norwegian Legal System // Protecting Human Rights: The European Perspective, Studies in Honour of R . Ryssdal / ed. By P/ Mahoney. – Cologne: Carl Heymanns Verlag, 2000. – P. 1307.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы // Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> (жүгіну күні: 16.03.2022 жыл) – интернет көздері.
5. Конституция Республики Казахстан. Научно-правовой комментарий под редакцией Г.С.Сапаргалиева–изд. 2-е, исправленное и дополненное. – Алматы: Жеті жарғы, 2004. – 584 с.
6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ.
7. «Zakon.kz» Мухамеджанов Э.Б., Прокуратура в общей системе государственных органов // Проблемы согласованного функционирования органов государственной власти Республики Казахстан и системы сдержек и противовесов: Коллективная монография / Под редакцией Г.С.Сапаргалиева– Алматы, 2006. – С. 266-313.

8. Toleubekova B., Kalkaeva N. The Concept of Judicial Control According to the Legislation of the Republic of Kazakhstan (remarks to the draft of new Code of criminal procedure) // Modern Science: Problems and Perspectives. International Conference/ Volum 4. Las Vegas, NV, USA. April 15, 2013. – Pp. 218-222.

9. «Malim.kz» // Айналыс режимі: <https://malim.kz/16636> (жүгіну күні: 14.03.2022 жыл) – интернет көздері.

10. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ.

11. «Informburo.kz» с // Айналыс режимі: <https://informburo.kz/novosti/ugolovnye-dela-v-elektronnom-formate-aprobiruyut-v-kazahstane.html> (жүгіну күні: 14.08.2017 жыл) – интернет көздері.

12. Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арызды, хабарды немесе баянатты қабылдау және тіркеу, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы ҚР заңы.

13. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қаулысы.

14. Справка ГП о результатах проверки законности принятых решений по электронным уголовным делам от 24.01.2020 года.

15. Қылмыстық сот ісін электрондық форматта жүргізу жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы бұйрық. ҚР Бас прокурорымен бекітілген №2 от 3 қаңтар 2018 жыл.

16. Меморандум Генеральной прокуратуры на 2020 год.

17. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық процесте азаматтардың құқықтарын қорғауды күшейту және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 19 желтоқсандағы № 384-VI Заңы.

18. Юридическая газета от 16 марта 2021 года, № 21.

19. Хведелидзе Т.Б., Толеубекова Б.Х., Новые полномочия прокуратуры РК в условиях внедрения трехзвенной модели уголовного процесса 13-19 с.

20. Эстонияның қылмыстық процестік кодексі // Айналыс режимі:

<https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/%D0%A3%D0%93%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%9E%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%D0%A1%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.01.2022.pdf> - интернет көздері.

21. Гуманитарный портал // Айналыс режимі:

<https://gtmarket.ru/ratings/rule-of-law-index>

22. German criminal code <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=754>

23. Боботов С.В., Правосудие во Франции. М., 1994. – 198 с.

24. Додонов В.Н., Прокуратуры стран мира: справочник / под общ. Ред. С.П. Щербы. М., 2006. - 313 с.

25. Бирюков Павел Николаевич «Прокуратура австрийской Республики» электронное приложение к Российскому юридическому журналу, н. 4, 2011, с. 37-44.

26. Қ.Ж.Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауы.

27. Капинус О.С., Прокурорски надзор за исполнением законов 2013 г. с.3-9.

28. Уголовно-процессуальный кодекс от 18.12.2001 N 174-ФЗ // <https://base.garant.ru/12125178/>

29. Уголовно-процессуальный кодекс от 18.12.2001 N 174-ФЗ // <https://base.garant.ru/12125178/>

30. Федеральный закон от 17 января 1992 г. N 2202-І «О прокуратуре Российской Федерации» // <https://base.garant.ru/10164358/>

31. Прокурор в уголовном процессе: учеб. Пособие для магистров / В.А. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 295с.
32. Приказ Генпрокуратуры России от 26.01.2017 N 33 «Об организации прокурорского надзора за процессуальной деятельностью органов дознания» <http://legalacts.ru/doc/prikaz-genprokuratury-rossii-ot-26012017-n-33-oborganizatsii/>.
33. Приказ Генпрокуратуры России от 28.12.2016 N 826 «Об организации прокурорского надзора за процессуальной деятельностью органов предварительного следствия», <http://legalacts.ru/doc/prikaz-genprokuraturyrossii-ot-28122016-n-826-ob-organizatsii/>.
34. Рыгалова К.А., Процессуальное руководство предварительным расследованием в деятельности прокурора, Вестник Саратовской государственной юридической академии · № 4 (117), 2017. - С.195-201.
35. Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 13.04.2012 № 4651-VI, [http://http://uazakon.ru/uik/36/default.htm](http://uazakon.ru/uik/36/default.htm)
36. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.
37. Толочко А.М., Прокурор в уголовном процессе Украины / А. Толочко // Экономика и право Казахстана. – Алматы. – 2014. - № 1. – С. 36-39.
38. Гнатюк А.Ю., Функция процессуального руководства прокурора досудебным производством: причины и временные пределы существования / А. Ю.Гнатюк // Закон и жизнь. – 2014. – № 2. – С. 52–55.
39. Королев Г.Н., Прокурорское уголовное преследование в российском уголовном процессе: Монограф. / Г.Н. Королев. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 360 с.

40. Приложение 5 к Правилам документирования, управления документацией и использования систем электронного документооборота в государственных и негосударственных организациях [Интернет көздері] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000703#z682> (жүгіну күні: 10.01.2021).

41. Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтар N 370-ІІ Заңы. [Интернет көздері] // «Әділет» : <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000370> (жүгіну күні: 11.01.2021).

42. Ожегов С.И., Толковый словарь русского языка [Интернет көздері]// Авторы Википедии // Википедия, свободная энциклопедия. — Электрон. дан. — Сан-Франциско: Фонд Викимедиа, 2008. — Айналыс режимі: <https://slovarozhegova.ru/> (жүгіну күні: 25.12.2020). 18. Правила документирования, управления документацией.

43. Кузнецов С.А., Большой толковый словарь русского языка. [Интернет көздері]// портал Грамота.ру – Айналыс режимі: <http://gramota.ru/slovari/dic?word=%D0%A3%D0%A2%D0%92%D0%95%D0%20%20%A0%D0%96%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%AC&all=x> (жүгіну күні: 20.01.2021).

44. Конституция Республики Казахстан – Алматы: Юрист. 2020г.

45. Тимошина И., Генеральная прокуратура Казахстана была реформирована [Интернет көздері]// сайт журнала «Устинка LIVE» – Айналыс режимі: <https://m.ustinka.kz/kz/kazakhstan/politics/31970.html> (жүгіну күні: 01.03.2021).

46. Ковалева Т., Председатель Верховного суда рассказал о том, как раньше работала прокуратура [Интернет көздері]// сайт «zakon.kz» – Айналыс режимі: <https://www.zakon.kz/4940041-predsedatel-verhovnogo-sudarasskazalo.html> (жүгіну күні: 03.03.2021).

47. Закон РК от 21 декабря 1995 года № 2709. «О Прокуратуре». Утратил силу Законом Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 81-VI.

48. «Особая миссия — высший надзор» [Интернет көздері]// Информационная система «Юрист» – Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=30023157 (жүгіну күні: 11.03.2020).

49. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231-V [Интернет көздері]// Информационная система «Юрист» – Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/document/%20?doc_id=31575852 (жүгіну күні: 12.12.2020).

50. Рекомендация Комитета министров Совета Европы от 6 октября 2000 г. N R (2000)19. «Комитет министров - государствам-членам о роли прокуратуры в системе уголовного правосудия» [Интернет көздері] // 74 Информационная система «Юрист» – Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=1025377 (жүгіну күні: 11.03.2020)

51. Мукашев М.Б., Уголовно-процессуальные аспекты деятельности прокурора по осуществлению уголовного преследования // Материалы юбилейной научно-теоретич. конференц., посвящ. 5-летию КазГЮА. - Алматы: ИПЦ КазГЮА, 2000. – 321 с.

52. Соловьев А.Б., Уголовно-процессуальные аспекты деятельности прокурора по осуществлению уголовного преследования // Материалы юбилейной научно-теоретич. конференц., посвящ. 5-летию КазГЮА. - Алматы: ИПЦ КазГЮА, 2000. – 91 с

53. Халиулин А.Г., Функция уголовного преследования в деятельности прокуратуры: Автореф. дисс. докт. юрид. наук. М., 1997. С.12; Савицкий В.М., Ларин А.М. Уголовный процесс. Словарь-справочник. М., 1999. – 85 с.

54. Г.Ж.Сулейменова о понятии и содержании уголовного преследования на стадии предварительного расследования [Интернет көздері] // Информационная система «Юрист» – Айналыс режимі:

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32921281#pos=6;-110 (жүгіну күні: 23.03.2020).

55. Крюков В.Ф., Уголовное преследование в досудебном производстве: уголовно-процессуальные и надзорные аспекты деятельности прокурора [Интернет көздері] // Электронная библиотека «Lib.sale» – Айналыс режимі: <https://lib.sale/404.html> (жүгіну күні: 01.04.2020).

56. Божьев В.П., Спорные вопросы возбуждения уголовных дел и направления их на следствие // Уголовный процесс и криминалистика на рубеже веков: Сборник научных трудов. М, 2000. 20 с.

57. Кемали Е.С., Тапаев С.Б., Уголовное преследование: место и роль органов прокуратуры. Научный журнал «Вестник Академии правоохранительных органов». Выпуск №15 – 83 с.

58. Барабанов П.К., Изменение обвинения на стадии судебного разбирательства с ухудшением положения обвиняемого / П.К.Барабанов // Уголовный процесс: журн. по уголовному праву, процессу и криминалистике. – 2009. – №3. – С. 13–21.

59. Баранков В.Л., Международные стандарты и конституционные гарантии социальной защиты участников судебного процесса / В. Л. Баранков // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2015. – № 1 (50). – С. 110–113.

60. Безлепкин Б.Т., Краткое пособие для следователя и дознавателя / Б.Т. Безлепкин. – Москва: Проспект, 2016. –288с

61. Безлепкин Б.Т., Уголовный процесс в вопросах и ответах: учебное пособие / Б. Т. Безлепкин. – М: Проспект, 2017. – 326 с.

62. Белоносов В.О., Уголовный процесс: пособие для подготовки к экзаменам / В.О. Белоносов. – М: Приор–издат, 2016. – 256 с.

63. Буланова Н.В., Участие прокурора в рассмотрении уголовных дел судами: Монография / Н.В. Буланова. – М.: Проспект, 2016. – 192 с.

64. Бурылева Е.В., О некоторых проблемах изменения обвинения в уголовном процессе / Е.В. Бурылева
65. Быков В.М., Сторона обвинения в уголовном процессе России : монография / В. М. Быков. – М. : Издательство Юрайт, 2017. – 172 с// Право и государство: теория и практика. – 2013. – № 1. – С. 97–100.
66. Вандышев, В.В. Уголовный процесс: курс лекций / В.В. Вандышев. – Санкт–Петербург: Юридический центр Пресс, 2014. – 997с.
67. Ахпанов А.Н. Проблемы уголовно-процессуального принуждения в стадии предварительного расследования: Монография. – Алматы: Жеті Жарғы, 1997. – 176 с.
68. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. – Том 2. – СПб: Издательство «Альфа», 1996. – 606 с.
69. Сулейменова Г.Ж. Предание обвиняемого суду как самостоятельная стадия уголовного процесса. [Интернет көздері]. – Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34292798
70. Понятие и основные мировые формы предания суду / Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2005. – 699 с.
71. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – 2-е изд., испр. – М.: Статут, 2017. – 1280 с.
72. Решения и действия прокурора по составлению обвинительного акта: учебно-методическое пособие / А.А. Секишев. – Косшы: АПО при ГП РК, 2022. – 50 с.